

LUNDS
UNIVERSITET

Institutionen för psykologi
Psykologprogrammet

**”De kunde inte se vad jag såg”
En kvalitativ studie av föreställningar om mobbning i
skolan.**

Sebastian Sjöfors

Psykologexamensuppsats. 2017

Handledare: Per Johnsson
Examinator: Lars-Gunnar Lundh

Abstract

The purpose of the study was to achieve a deepened understanding for the ideas and conceptions of bullying in a school environment. Semi-structured interviews were conducted with two groups of participants, one group made up of select individuals with experiences of school victimization and one group made up of select individuals lacking those same experiences. The participants in the former group were asked to describe their experience, while the participants in the latter group were asked to imagine life as a bully victim and account for a day in their life. The interview material was analyzed by means of thematic analysis and ten themes were identified.

Differences and similarities between the two groups are discussed in relation to current research. Some of the study's conclusions include that notions exist about "classic" and "stereotypical" bullying, that the definition of a bullying act depends on context and that the role of bystanders is underestimated in comparison to research. The two groups of participants differ in their descriptions of loneliness, bullies, help-seeking and life time consequences.

Key words: bullying, victimization, violation, exclusion, school, bully, victim, conceptions, subjectivity

Sammanfattning

Studiens syfte var att nå en fördjupad förståelse för de föreställningar som kan finnas om mobbning i skolan. Semistrukturerade intervjuer genomfördes med två deltagargrupper på fyra personer vardera, en grupp bestående av individer som blivit utsatta för mobbning under skolåren och en grupp bestående av individer som inte blivit utsatta för mobbning under skolåren. Deltagarna i den utsatta gruppen ombads berätta om sin upplevelse, medan deltagarna i den icke-utsatta gruppen ombads leva sig in i och berätta om en skoldag som om de vore utsatta för mobbning. Materialet analyserades med tematisk analys och tio teman identifierades.

Skillnader och likheter mellan grupperna diskuteras i relation till rådande forskning. Till studiens slutsatser hör att det finns uppfattningar om ”klassisk” och ”stereotyp” mobbning, att upplevelsen av mobbninghandlingar kan bero på kontext, samt att åskådarnas roll i mobbning underskattas jämfört med forskning på området. De två deltagargrupperna skiljer sig åt i hur de berättar om ensamhet, mobbare, hjälpsökande och livstidskonsekvenser.

Nyckelord: mobbning, skola, kränkning, utfrysning, mobbare, offer, utsatthet, föreställningar, subjektivitet

Tack!

Jag vill tacka min handledare Per Johnsson för vägledning och stöd (inte minst stresshantering) under arbetets gång. Tack till Susanna Vestberg och Bengt Brattgård för den föreläsningstid jag fick låna under deltagarrekruteringen. Och inte minst tack till alla er som bidrog med era tankar och berättelser om detta oerhört viktiga ämne.

Innehållsförteckning

Inledning.....	7
Teoretisk bakgrund.....	7
Begreppsdefinition	7
Prevalens	9
Konsekvenser	11
Anti-mobbninginsatser	11
Hjälpökande	13
Pluralistiskt perspektiv	13
Individualpsykologiskt perspektiv	14
Offer.	14
Mobbare.	15
Mobbare-offer.	16
Åskådare.....	16
Kollektivistiska perspektiv.	18
Social kapitalteori.....	18
Social dominansteori.	19
Förnedringsteori.	20
Organisationskulturteori.....	21
Fenomenologiska studier av mobbning.....	21
Syfte	23
Metod	23
Deltagare	24
Material	25
Rekrytering.....	25
Intervju	26
Dataanalys	27
Etik	28
Resultat.....	29
Mobbningen	29
Offret	31
Mobbaren	33
Vänskapsrelationer	35

Anpassning	37
Att tänka på mobbning	40
De vuxna	42
Insatser	44
Livet efteråt	46
Att komma i kontakt med mobbarna	48
Diskussion	50
Resultatdiskussion	50
Mobbningen	50
Offret	51
Mobbaren	52
Åskådarna	54
Ensamhet	55
Dagsförloppet	56
Hjälpsökande	57
Livet efteråt	58
Intervjureflektioner	59
Slutsatser	60
Metoddiskussion	60
Studiens tillförlitlighet	62
Etiska överväganden	64
Implikationer för praktik och framtida forskning	65
Referenser	66
Bilaga 1 – Intervjuguide, upplevelsegruppen	71
Bilaga 2 – Intervjuguide, inlevelsegruppen	72

Inledning

Mobbning är ett av vår samtids stora folkhälsoproblem, med konsekvenser som dålig självbild, psykisk ohälsa och självmord. Inte minst i skolvärlden synas mobbningen flitigt av forskare i alla dess komplexa beståndsdelar och framstår vara produkten av såväl individuella som sociala och kulturella attityder. Skolverket utvecklar löpande nya program för att förebygga, upptäcka och åtgärda mobbning, ändå tycks mobbning inte vara på väg bort inom en överskådlig framtid.

Enligt statistik från stödorganisationen Friends (2016) blir 7,5% av barn i den svenska grundskolan utsatta för mobbning årligen, motsvarande 60000 personer. Samtidigt som anti-mobbninginsatser vida implementerats över svenska skolor (Flygare et al. 2011) framgår i deras attitydmätning för år 2015 (Skolverket, 2016) att andelen elever i mellanstadiet som upplever sig bli mobbade av andra elever stigit från 8% till 9% över de senaste tio åren. För elever på högstadiet och gymnasiet ligger siffran stadig på 4% sedan år 2000 (Skolverket, 2001; Skolverket, 2016).

Detta väcker frågor om vad som ligger bakom att mobbning förblir ett utbredd problem i skolans värld trots ett beständigt arbete med att motverka att barn far illa. Skolverket hanterar mobbning på fyra nivåer: Värdegrundstärkande, förebyggande, upptäckande och åtgärdande (Flygare et al., 2011). Mobbning är ingen enkel problematik och problemet upplevs olika av olika individer. Statistiken kartlägger elevernas upplevelser och denna uppsats avser närmare beskriva människorna bakom statistiken. Mycket kan ligga bakom att siffror stagnerar och måhända står ledtrådar att finna i de utsattas egna berättelser.

Teoretisk bakgrund

Begreppsdefinition

Begreppet ”mobbning” förekommer inte längre i 2011 års upplaga av Skollagen (Skollagen, 2011). Istället behandlas ”diskriminering och annan kränkande behandling”.

Frasen är fortfarande vedertagen i vardagligt språkbruk och aktuell forskning, även inom Skolverkets egna förehavanden. I den svenska skolvärlden används huvudsakligen områdesforskaren Dan Olweus begreppsdefinition för mobbning (Flygare et al., 2011), vilket gör definitionen aktuell även i denna uppsats. Olweus (2003) menar att en elev blir mobbad när hen upprepade gånger över tid exponeras för negativa handlingar från en eller flera andra personer. Negativa handlingar kan då innefatta såväl fysisk kontakt och ord som hånfulla gester, ryktesspridning och avsiktlig exkludering från en grupp. Enligt Olweus (2003) förutsätter mobbning även ett asymmetriskt maktförhållande, som föreligger då personen som

blir utsatt har svårt att försvara sig. Till stor del utgörs mobbning av det han kallar ”proaktiv aggression”, vilket innebär att offret inte på något uppenbart sätt provocerat eller hotat utövaren.

Olweus populariserade begreppet mobbning på -70 talet och hans definition är fortsatt ledande inom forskning (Canty, Stubbe, Steers & Collins, 2016). Sedan mobbning uppmärksammades som fenomen i skolvärlden har begreppet uppdaterats för att inkludera även andra sociala sfärer, inte minst arbetsplatser och cyberspace. Mobbning är per definition knuten till en social kontext, då upprepade negativa handlingar inte är möjliga i ett vakuum (Cook, Williams, Kim, Guerra & Sadek, 2010).

I en artikel från 2016 gör forskaren Gabriella Irimescu (2016) ett försök att distingera Olweus mobbningdefinition från överlappande begrepp såsom trakasseri, aggression, våld, fientlighet, konflikt och övergrepp. Hon pekar på att de negativa handlingarna i definitionen av mobbning tenderar innehålla element av nyssnämnda fenomen, men att ”mobbning” inte är synonymt med något av dem. Aggression definieras av Irimescu (2016) som ett uppförande avsedda att skada en annan person fysiskt eller psykiskt. Konflikt definieras som missförstånd, intressekrock, oenighet, antagonism, tvist eller våldsamt diskussion. Övergrepp definieras som en avsiktlig handling som utövas av en person i ansvars-, tillits- eller auktoritetsförhållande vilken innebär en risk för barnets liv, integritet och/eller hälsa.

Irimescu (2016) skiljer på direkt och indirekt mobbning, respektive fysisk och icke-fysisk. Direkt mobbning innefattar handlingar som utförs i mötet mellan offer och utövare, medan indirekt mobbning innefattar handlingar där utövaren influerar andra till att handla inom ramarna för mobbning. Fysisk mobbning innefattar direkta eller indirekta handlingar av fysisk natur, exempelvis slag, knuffar, projektilkastning, omringning, egendomsskada, stöld, vapenhot och sexuell vidröring. Icke-fysisk mobbning delas in i verbal och icke-verbal. Verbal mobbning av direkt natur inkluderar exempelvis förolämpningar, öknamn, verbala hot och sarkasm, medan verbal mobbning av indirekt natur exempelvis inkluderar att övertyga andra till direkt, verbal mobbning, att uttala sig rasistiskt, att sprida rykten och att manipulera vänskapsrelationer. Icke-verbal mobbning av direkt natur inkluderar exempelvis obscena gester, att räkka ut tungan, att himla med ögonen samt skrämsel, förnedring, retning och pervertering. Icke-verbal mobbning av indirekt natur inkluderar exempelvis att flytta offrets saker, avsiktlig exkludering från en aktivitet eller grupp, avvisning, social exklusion, utfrysning, utebliven kommunikation samt vägran att prata med offret.

Ingen av de handlingar som Irimescu listar är i sig själva mobbningshandlingar, utan börjar räknas som sådana när de förekommer som exempel på upprepade negativa handlingar över tid, i led med Olweus definition (Irimescu, 2016).

Canty et al. (2016) belyser att begreppet ”mobbing” kan ha andra betydelser i praktisk användning, som ouppmärksammade riskerar att påverka insatser och forskning. De pekar på att det kan finnas uppfattningar i den verkliga världen om vad ”mobbing” innefattar, som delvis medför underrapportering av kulturella nyanser, genuskillnader och moderna diskurser såsom nätmobbing. De yrkar på ett större fokus på barn och ungdomars egna upplevelser av vad som är jobbigt i samspelet med grupper, för att undvika att forskningen begränsas till det observerbara förhållandet mellan offer och angripare.

Denna studie använder sig i huvudsak av Olweus definition. När andra definitioner används, exempelvis i referat av enskilda teoriinsatser, markeras undantagen i text. Ett särskilt undantag görs i resultatredovisningen, där deltagarnas individuella användningar av begreppen ”mobbing”, ”mobbare”, ”mobb” och ”mobboffer” prioriteras. Bruk av de sistnämnda termerna i uppsatsen baseras på användning i de studier som diskuteras. Generellt beskriver ”mobbare” utövaren av mobbing, ”mobben” den grupp inom vilken mobbing förekommer och ”offer” personen som blir utsatt för mobbing. Där material på engelska diskuteras utgår författaren från att översättningen ”bullying” är utbytbar om inte annat framhävs.

Somliga studier fokuserar på ”peer victimization”, det vill säga upplevelsen av utsatthet för aggressioner från jämnåriga som inte behöver vara konsekvent över tid (Hellström, Beckman & Hagquist, 2013). En studie av Hellström, Beckman och Hagquist (2013) visar på att 56% av elever som rapporterar upplevelse av peer victimization rapporterar inslag av mobbing. Med hänvisning till att både mobbing och peer victimization visat sig vara associerade till mental hälsa anser de att peer victimization och mobbing bör utredas av skolorna jämsides.

Prevalens

Mobbing kan vara svårt att fånga i undersökningar då den insamlade datan inte nödvändigtvis speglar den subjektiva verkligheten (Canty et al. 2016). De poängterar att de ”negativa handlingar” som innefattas i Olweus definition är föränderliga över tid och person, likaså observatör och studiesubjekt. Olweus (1999) anmärker att elevers förförståelse för konceptet ”mobbing” och det sociala klimatet kring termen påverkar varje given prevalensmätning.

Stuart och Hose (2015) menar att 75% av barn i världen utsätts för någon form av mobbning i skolan, medan den generella statistiken mäter hur många som upplever utsatthet i sådan grad att den blir ett lidande.

I Sverige behandlas förekomsten av mobbning huvudsakligen inom ramarna för diskriminering och kränkning (Skolverket, 2015). Väletablerade insatsprogram såsom Olweusprogrammet och Friendsprogrammet utgår i grunden från att mobbning är ett fenomen som beror på såväl interpersonella som sociala och kulturella faktorer, vilket medför att kartläggning av mobbning inte enbart kan genomföras i ett vakuum (Flygare et al., 2011). Elever i svenska skolor tillfrågas årligen huruvida de upplever sig bli mobbade, men även på mer specifika facetter hur ofta de upplever sig kränkta och på vilka sätt.

Olweus Bullying Questionnaire (OBQ) är ett mätinstrument som utformats specifikt för att fånga individuella nyanser av mobbning, genom självskattningar av enskilda förekomster av negativa handlingar inom ramen för Olweus definition (Breivik & Olweus, 2015). Mätningar via OB placerar prevalensen i svenska mellanstadier på 3-5% per månad (Beckman & Svensson, 2015). Årskurs 3-6 eller 4-6 utgör återkommande den grupp inom vilken den självrapporterade upplevelsen av mobbning är som vanligast (Beckman & Svensson, 2015; Friends, 2016; Skolverket, 2016).

I Skolverkets årliga attitydundersökning 2015 tillfrågas svenska elever hur ofta de upplever sig kränkta eller orättvist behandlade i skolan på ett antal olika facetter (Skolverket, 2016). Då samtliga former av kränkningar rapporteras var för sig och inte sammantaget går det inte att utläsa någon prevalens för upplevelse av negativa handlingar över tid. Den vanligaste kränkningen som elever upplever åtminstone en gång i månaden (och därmed den lägsta möjliga prevalensen för upprepade kränkningar allt som allt) är att de anklagas av andra klasskamrater för saker de inte gjort eller kan rå för. Detta rapporterar 23% i årskurs 4-6, 13% i årskurs 7-9 och 7% i gymnasiet.

Skolverket (2016) inkluderar med hänsyn till att begreppet ”mobbning” fortfarande är levande i vardagligt språkbruk ändå en fråga om hur ofta elever upplever att de blir mobbade. 9% av eleverna i årskurs 4-6 rapporterar att de upplever sig bli mobbade av andra elever åtminstone en gång i månaden. För årskurs 7-9 är siffran 3% och gymnasiet 2%. 4% i årskurs 4-9 upplever att de blir mobbade av lärare åtminstone en gång i månaden och 3% i gymnasiet. 7% i årskurs 4-6 upplever sig ”orättvist behandlade” av lärare åtminstone en gång i månaden, jämte 17% i årskurs 7-9 och 15% i gymnasiet.

I Friendsrapporten för år 2016 rapporterar 7,5% av elever i årskurs 3-9 att de blivit utsatta för mobbning det senaste året (Friends, 2016). 25% av tjejerna och 16% av killarna i

årskurs 6-9 upplever sig ha blivit utsatta för kränkningar under året. I årskurs F-3 upplever sig 40% av eleverna vara otrygga någonstans på skolan och 25% är oroliga för att bli ensamma på rasten.

Konsekvenser

Konsekvenserna av utsatthet för mobbning i skolan har undersökts såväl under skolåren som i efterkommande, vuxen ålder. Under den tid som mobbningen pågår har forskare sett samband till högre generellt stresspåslag, magsmärtor, depressiva symtom, känsla av lägre välmående (Javier, Dillon, DaBreo & de Mucci, 2013), ångest (Downing & Carey, 2013), mer frekventa vårdbesök (Evans-Lacko et al. 2016), skolk (Dowling & Carey, 2013), minskad akademisk prestation (Downing och Carey, 2013), psykos (Downing & Carey, 2013) och självmord (Koddish, Herres, Sherer, Atte, Fein & Diamond, 2016). Koddish et al. (2016) rapporterar att specifikt verbal mobbning är relaterat till självmordsförsök, medan de inte funnit samband för andra typer, såsom exempelvis fysisk mobbning. Bondü, Rothmund och Gollwitzer (2016) har noterat ett samband mellan utsatthet för mobbning och en personlighetsdisposition för högre rättvisetänkande och igenkänning av offersituationer i tonåren, ett samband som inte tycks bestå i vuxen ålder. Woods, Done och Kalsi (2008) har funnit att barn som utsätts för mobbning i högre grad rapporterar känslor av ensamhet om de upplever lägre kvalitet på sina vänskapsförhållanden än barn som upplever lägre kvalitet på sina vänskapsförhållanden utan att bli utsatta för mobbning. Dowling och Carey (2013) framlägger att barn som en gång blivit utsatta för mobbning löper högre risk att bli utsatta igen i kommande grupper.

I vuxen ålder har en historia av utsatthet för mobbning under skolåren rapporterats samvariera med högre frekvens av depression (Stuart & Jose, 2014), fler vårdbesök (Evans-Lacko et al. 2016) lägre nivåer av upplevt stöd från omgivningen (Stuart & Jose, 2014), social ångest (Blood & Blood, 2016), rädsla för negativ utvärdering (Blood & Blood, 2016), lägre självkänsla (Blood & Blood, 2016) lägre livstillfredsställelse (Blood & Blood, 2016) och självmord (Koddish et al. 2016). Enligt Koddish et al. (2016) förefaller mobbning med inslag av förolämpningar, hån och social exkludering i högre grad predicera negativa effekter på psykosocialt och emotionellt välbefinnande.

Anti-mobbninginsatser

På uppdrag av Skolverket utvärderade Flygare et al. (2011) åtta anti-mobbningprogram som används i svensk skola: Farstametoden, Friends, Lions Quest,

Olweusprogrammet, SET – Social och emotionell träning, Skolkomet, Skolmedling samt Stegvis.

Flygare et al. (2011) identifierar ett antal effektiva insatser för att minska mobbning, såsom specialinriktade arbetslag mot mobbning, rutiner för handhavande med mobbare respektive mobbade, aktiv och kontinuerlig elevmedverkan i utvecklingen av en god gruppatmosfär, uppföljning och utvärdering av den utsattas situation, elevcentrerat relationsfrämjande, dokumentation, personalutbildning, disciplinära åtgärder, rastvaktssystem, återkommande stormöten med elever och skolregler mot mobbning (Flygare et al., 2011).

Ineffektiva metoder inkluderar systematisk användning av pedagogiskt material, föräldrainformation och –utbildning samt relationsfrämjande insatser mellan lärare och elever.

Kontraeffektiva metoder, som visat sig öka förekomsten av mobbning, inkluderar mobbninginriktade elevaktörer (exempelvis kamratstödjare), ”särskilda lektioner” om mobbning och medling mellan mobbare och offer (Flygare et al., 2011).

Den metod som används flitigast i svenska skolor är Farstametoden, som är minst ekonomiskt kostsam. I utvärderingen har den visat sig använda en högre andel effektiva insatser än genomsnittet och inga kontraeffektiva insatser. Farstametoden är enbart åtgärdande, och inkluderar inga upptäckande eller förebyggande insatser (Flygare et al., 2011).

Näst mest förekommande är Friendsprogrammet, som gör en helskoleomfattande intervention för upptäckt och förebyggande av mobbning. Friendsprogrammet rapporteras använda färre effektiva insatser än genomsnittet, två av tre ineffektiva insatser och en av tre kontraeffektiva insatser. I huvudsak används Friends tillsammans med något annat program som tillför åtgärdande insatser, såsom Farstametoden (Flygare et al., 2011).

Olweusprogrammet rapporteras vara det program som använder sig av flest effektiva insatser, men även flest ineffektiva och kontraeffektiva insatser och kostar både mer tid och resurser än något annat program (Flygare et al., 2011).

Skolverket betonar i utvärderingen att inget enstaka program är att rekommendera i hanteringen av mobbningproblematik, utan att det är viktigare att kartlägga vad som är av relevans för den specifika skolan och situationen och därifrån se till de effektiva insatserna för att utarbeta en verksam modell. Detta då mobbning är så pass kultur- och sammanhangsberoende, vilket är svårt att ta hänsyn till då programmen utformas (Flygare et al., 2011). Utöver detta tar de upp att det är viktigt att könsanpassa insatserna då det föreligger skillnader i hur mobbning tar sig uttryck ut bland pojkar respektive flickor, samt att det är

viktigt att komma ihåg att mobbning kan vara både fysisk och social och att mobbning kan äga rum även under läraruppsikt.

En studie av Ahn, Rodkin och Gest (2013) visar att lärare och elever i genomsnitt bara är överens till 8% om vilka som mobbar respektive blir mobbade i en klass, ett överlapp som tilltar när läraren identifierar fler mobbare-offer-dyader. Studien fann även att lärare mer sannolikt känner igen mobbning där mobbare och offer är av samma kön. Ahn, Rodkin och Gest (2013) betonar vikten av att ställa frågor till elever om stämning och relationer i klassen för att upptäcka om mobbning förekommer samt identifiera normer och statusgestalter i klassrummen som kan vara nödvändiga att känna till för att effektivt motverka problematiken.

Hjälsökande

Downing och Carey (2013) påvisar att ca 78% av offer för mobbning någon gång ber om hjälp, men att de vanligaste formerna för coping är att försöka ignorera mobbarna eller säga till dem att sluta. Forskarna skriver att ju yngre offret är, desto mer sannolikt är det att de kommer be om hjälp, samt att det föreligger könsskillnader. 86% av flickor rapporterar att de berättat om mobbningen för någon medan 64% av pojkar rapporterar detsamma. Vanligast är att eleverna berättar för kompisar, i nästa led föräldrar och som sista utväg lärare, medan sannolikheten att strategin kommer vara verksam i att reducera mobbningen går i omvänd ordning. Downing och Carey (2013) pekar på att den primära målsättningen i att berätta för vänner tenderar vara att knyta band med jämnåriga, något som riskerar att undermineras av att berätta för vuxna, särskilt om det förekommer skvallertabu i klassen.

Enligt Downing och Carey (2013) är hjälpsökande den strategi som har störst chans att reducera mobbningen, men även den mest riskfyllda eftersom den medför 13-16% risk att situationen förvärras. Beslutet att söka hjälp framstår grunda sig i målsättningar såsom att vilja få tillbaka kontroll över situationen, att sätta stopp för mobbningen, att hämnas på mobbaren, att skapa problem för mobbningen eller för att själv komma undan problem. Tröskeln som dessförinnan måste överträdas är rädslan för att hjälpsökande kommer leda till bestraffning eller avvisning från jämnåriga, misstro till de vuxnas förmåga att hjälpa eller överlag brist på förtrodda personer (Downing & Carey, 2013).

Pluralistiskt perspektiv

Flera forskare tar upp att mobbning inte går att förstå från enbart ett perspektiv. Olika perspektiv belyser olika aspekter av problemet (Ewans & Smokowski, 2015; Flygare et al., 2011; Thornberg, 2015). Det individualpsykologiska perspektivet kastar ljus över de

personligheter som är inblandade i mobbning och deras reaktionsmönster medan det sociokulturella perspektivet ser till grupperns fungerande och kulturens betydelse för mobbning, däribland vilka attityder, normer och värderingar som främjas på skolan och i det omgivande samhället (Skolverket, 2011). Om mobbning hanteras som en interpersonell konflikt mellan mobbare och offer tenderar förekomsten av mobbning att öka (Flygare et al., 2011), vilket ytterligare betonar vikten av insatser på högre nivå.

Individualpsykologiskt perspektiv

Olweus (2003) modell för mobbningsituationer bland elever tar formen av en cirkel, som illustrerar åtta elevroller och -reaktioner som förekommer i en mobbningsmittad klass. I mitten av cirkeln finns *offret*, det vill säga personen som blir utsatt för mobbning. Därutöver fylls ringen ut av *mobbaren/mobbarna* som påbörjar mobbningen och utgör en aktiv del; *följare*, som aktivt deltar i mobbandet, men inte påbörjar den; *sympatisörer/passiva mobbare*, som inte aktivt deltar, men öppet stödjer mobbningen; *passiva sympatisörer/potentiella mobbare*, som uppskattar mobbningen utan att öppet visa sitt stöd; *oengagerade åskådare*, som ser vad som händer utan att värdera; *potentiella försvarare* som inte uppskattar mobbningen och överväger att hjälpa utan att det blir av, samt *försvarare av offret* som inte uppskattar mobbningen och ger eller försöker ge sitt stöd till offret. Samtliga elever i en klass där mobbning förekommer antas av Olweus fylla någon av dessa roller i en akut mobbningsituation, vilket belyser behovet av klassomfattande åtgärder.

Thornberg och Knudsen (2011) har funnit att fler jämnåriga attribuerar orsaker till mobbning till mobbare (69%) respektive offer (42%) än till den större gruppen (21%). Rollperspektivet ligger till grund för studier av de enskilda aktörerna, huvudsakligen offer, mobbare, mobbare-offer och åskådare (bystanders).

Offer. Offer beskriver personen som blir utsatt för mobbning. En litteraturöversikt från 2010 sammanställer material från de föregående fyrtio åren som undersökt individbaserade prediktorer för utsatthet under skolåren (Cook et al. 2010). I deras studie framträder låg social kompetens och låg kvalitet på förhållanden med jämnåriga som associerat med att bli utsatt för mobbning. Samma studie visar att offren i högre grad upplever att skolklimatet präglas av låg respekt och orättvis behandling av elever från de vuxna, samt att offret upplever mindre tillhörighet till sin skola.

42% av elever i skolålder (52% av pojkar, 33% av flickor) attribuerar förklaringen till att mobbning äger rum till egenskaper hos offret (Thornberg & Knudsen, 2011). Flest pekar då på att offret på något sätt avviker från resten av gruppen. Andra syftar till att offret på

något sätt är svagt, irriterande eller elakt. 75% av mobbare attribuerade mobbningen till offrets egenskaper, jämfört med 36% offer och 27% åskådare. Frisé, Holmqvist och Oscarsson (2008) visar på att den vanligaste formen för avvikande som elever rapporterar som orsak till mobbning är utseende.

Olweus (1999) delar in offer i två kategorier. 80-85% klassas som passiva eller undergivna offer, som inte märkbart värjer sig mot mobbningen. 15-20% klassas som provocerande offer, som svarar med motaggressioner. Den senare kategorins beteenden i mobbningsituationer riskerar att uppfattas negativt av en större andel klasskamrater. Den provocerande offertypen klassas i högre grad som ”mobbare-offer” (Olweus, 2003), en roll som kommer att diskuteras under en separat rubrik.

Navarro, Larrañaga och Yubero (2016) har studerat könsskillnader för offerpersonligheter och funnit att låg könstypikalitet i sig är en riskfaktor, det vill säga brister i passform för traditionella könsnormer. Exempelvis lyfter de fram att identifikation med mer ”feminina” personlighetsdrag såsom omhändertagande, känslsamhet, följsamhet och stillsamhet är starkare associerat till utsatthet för pojkar, medan mer identifikation med mer ”maskulina” personlighetsdrag som beslutsamhet, initiativtagande, risktagande och mod är starkare associerat till utsatthet för flickor. De knyter detta till tidigare studier som pekar på mellanstadieåren som en särskilt könssegregerad period.

Mobbare. Mobbare beskriver den person som initierar en negativ handling gentemot offret i en mobbningkontext (Olweus, 2003). Cook et al. (2010) har i sin översiktsstudie sett att externaliserande beteende och negativ attityd till andra samvarierar med en individs sannolikhet att utöva mobbningbeteende. Mobbarna rapporterar även i högre grad än andra att deras hemområde präglas av låg socioekonomisk status och högre brottslighet. Flera studier har kunnat identifiera motiv. van Noorden, Haselager, Cillessen och Bukowski (2014) har samlat studier som utrett förhållandet mellan empati och mobbning och funnit att låg affektiv empati starkt samvarierar med och även predicerar mobbningbeteende. Navarro, Larrañaga och Yubero (2016) har funnit att barn som känner högre press att leva upp till könsnormer är mer sannolika att mobba. En vanlig myt är att mobbare i regel har lågt självförtroende (Olweus, 2003), vilket inte funnits stöd för i forskning.

En studie har sett höga tendenser till så kallat ”moraliskt disengagemang” hos frekventa mobbare (Thornberg, Pozzoli, Gini & Jungbert, 2014), ett kognitivt fenomen som innefattar verbal omarbetning av en händelse så att den minskar i moralisk laddning; minimering av det egna aktörskapet; förbiseende, förminskning eller förvrängning av konsekvenserna av en handling, samt dehumanisering eller beskyllning av offret. Samma

studie fann ett samband mellan lågfrekventa moraliska emotioner (empati, sympati och skuld) och mobbningbeteende. Sambanden för både moraliskt disengagemang och moraliska emotioner var signifikant starkare för mobbare av manligt kön än av kvinnligt.

69% av barn i skolålder (57% av pojkar, 80% av flickor) attribuerar mobbningen till mobbarens egenskaper (Thornberg och Knudsen, 2011). Ungefär hälften pekar då på mobbarens inre brister, som osäkerhet och lågt självförtroende. Ungefär hälften pekar på sociala motiv, som att vilja vinna makt och popularitet. En dryg tredjedel listar fientliga känslor som antingen projiceras på eller väcks av offret. Ca en fjärdedel menar att mobbarna mår bra av att mobba någon. Bland elever som självrappporterar att de har mobbat attribuerar 74% orsaker till offret och 35% till mobbaren.

Mobbare-offer. Mobbare-offer beskriver ett fenomen där offret utövar mobbningbeteende (Cook et al. 2010; Dulwus, Sawyers & Theriot, 2006; Olweus, 2003). Mobbare-offret klassificeras också i större utsträckning som reaktivt, vilket innebär att hen tenderar svara på aggression med aggression, samt initiera aggressioner gentemot sina mobbare. Detta är del av vad som motiverar mobbarprefixet, men utesluter inte oprovoicerad mobbning gentemot andra.

För mobbare-offer tar sig mobbningen generellt andra former, vilket belyser vikten av att studera mobbare-offer avhängigt mobbare respektive offer. Dulwus, Sawyers och Theriot (2006) menar att mobbare-offer tenderar att utsättas för en större andel direkt mobbning, som fysiskt våld, öknamn, elaka kommentarer och egendomsskada, samt att mobbare-offer generellt erfar negativa handlingar med högre frekvens, inte sällan dagligen. Mobbare-offer tenderar vara mindre populära, vara illa omtyckta av merparten jämnåriga och ha färre vänner än det genomsnittliga offret (Dulwus, Sawyers och Theriot, 2006). För mobbare-offer är det vanligt att fler elever är inblandade i de direkta trakasserierna (Olweus, 2003).

Cook et al. (2010) listar personkorrelat även för mobbare-offertypen. Mobbare-offerstatus har visat sig samvariera med negativ självbild, negativ attityd till andra, låg social kompetens, externaliserande beteenden, internaliserande beteenden och låg akademisk prestation.

Åskådare. Åskådare beskriver de personer som närvarar vid mobbningsituationer. Dessa personer kan tankemässigt antingen ta mobbarens parti, förbli neutrala eller ta offrets parti, med varierande grad av öppet engagemang (Olweus, 2003). I Olweus modell kan en åskådare vid givet tillfälle engagera sig som följare eller försvarare. Hawkins, Pepler och Craig (2001) skiljer på medhjälpare (sluter upp med mobbaren och mobbar), förstärkare (ger

stöd åt mobbarna), outsiders (förblir passiva åskådare eller går iväg) och försvarare (ger stöd åt offret).

Forsberg, Thornberg och Samuelsson (2014) har sammanställt flertalet studier på åskådare i mellanstadieålder och funnit att en åskådare är mer sannolik att erbjuda offret hjälp om de har hög social status bland jämnåriga, tolkar situationen som skadlig eller orättvis, empatiserar med eller oroar sig för offret skull, är kompis med offret, känner ilska gentemot mobbaren, känner tilltro till att kunna hjälpa, har en önskan att demonstrera omtanke, upplever en förväntning från vuxna att ingripa eller identifierar sig med att vara en hjälpsam person.

Att någon aktivt tar offret i försvar är sällsynt (Forsberg, Thornberg & Samuelsson, 2014; Olweus, 2003). En observationsstudie av Hawkins, Pepler och Craig (2001) visar på att medan 43% av barn i skolålder indikerar att de alltid hjälper mobboffer är det bara i 19% av mobbningsituationer som någon jämnårig gör ett försök att intervensera.

Forsberg, Thornberg och Samuelsson (2014) har funnit att åskådare i mellanstadieålder är mindre sannolika att erbjuda offret hjälp om de har låg social status bland jämnåriga, inte tolkar situationen som skadlig (inklusive om de trivialiserar situationen eller har habituerat mobbningen till att vara normaltillstånd), tycker om det som händer, dissocierar med situationen (exempelvis betraktar skeendet som någon annans sak), beundrar angripare, tror på mobbaren, ser mobbaren som en vän, inte ser offret som en vän, tycker illa om offret, beskyller offret, räds att hjälpen kommer få konsekvenser för dem själva, inte identifierar något personligt ansvar att hjälpa, förskjuter hjälpansvaret till någon annan (särskilt offrets vänner eller normöverträdare, även vuxna och andra jämnåriga), inte vet vad de kan bidra med eller saknar tilltro till sin förmåga att hjälpa. Hawking, Pepler och Craig (2001) har utöver detta funnit stöd för att barn är mer sannolika att undsätta ett offer av samma kön.

Thornberg et al. (2014) har funnit att tendenser till moraliskt disengagemang och förekomsten av moraliska emotioner spelar en roll i huruvida en åskådare engagerar sig i hjälp eller inte. En person som upplever fler moraliska emotioner och uppvisar mindre grad av moraliskt disengagemang förefaller mer sannolik att känna igen en mobbningsituation och ta offret i försvar. Forsberg, Thornberg och Samuelsson (2014) menar att personer som uppvisar högre moraliskt disengagemang i större grad förblir passiva eller ansluter sig till mobbaren.

Barn i skolålder attribuerar mobbning till andra jämnåriga än mobbaren och offret i den mån de utgör del av ”gruppsycket” (13%), ansvarar för de konflikter i vilka mobbarna

väljer sida (4%), belönar mobbarna med respekt eller positiv uppmärksamhet (4%) och/eller deltar i normen av intolerans för avvikare (Thornberg & Knudsen, 2011).

Kollektivistiska perspektiv.

Thornberg (2015) argumenterar för att identitet är en social process snarare än en inrotad entitet och att mobbning därmed inte heller kan förstås som enbart ett förhållande mellan individer. Kollektiva processer, normerande diskurser och sociala konstruktioner är under ständig förhandling, reciprokt med var och en av gruppens medlemmar. Thornberg (2015) hänvisar till studier som visar på att när någon fått ett rykte om sig som offer vill inte heller de som inte aktivt mobbar socialisera med dem. Offret etiketteras som annorlunda, avvikande eller någon som inte passar in medan mobbaren rättfärdigar sina handlingar som vanliga och rationella. När offerkonstruktionen med alla dess negativa stigmat slagit rot blir det närmast omöjligt för offret att uppta en annan status och förbättra sin situation (Thornberg, 2015).

Det kollektivistiska perspektivet motiverar studier av mobbning även utifrån ekologiska och sociologiska vinklar i given social kontext (Ewans & Smokowski, 2015). Medvetenhet om vilka normer och konstruktioner som förekommer, både i gruppen och samhället som gruppen är del av, blir vitalt för att förstå vem som betraktas som avvikande. (Thornberg, 2015). Ewans och Smokowski (2015) samlar fyra populära teorier för vilka processer som förklarar mobbningen och dess verkan – social kapitalteori, social dominanst teori, förnedringsteori och organisationskulturteori – med avsikten att förtydliga hur mobbning bäst förstås med pluralistisk teorigrund.

Social kapitalteori. Social kapitalteori betraktar sociala relationer som genererande av fördelar för individen, såsom information, inflytande, resurstillgång och identitetsförstärkning (Ewans & Smokowski, 2015). Ewans och Smokowski (2015) hänvisar till ett antal studier som visat på att trots att mobbare generellt inte är omtyckta tenderar de att uppfattas som populära av sina jämnåriga. Mobbare som effektivt brukar skrämsel- och förnedringstaktiker tenderar därmed stiga i social rang, vilket gör dem till förvaltare av socialt kapital för vem som än hoppas samla eget. Offren tenderar i sin tur lämnas med mindre kapital, vilket renderar vänskapsrelationerna till dem oönskvärda bland andra klasskamrater. Generellt har mobboffren färre vänner än andra klasskamrater och de vänner de har tenderar själva att ha lägre social status eller sjunka i status genom vänskapen (Ewans & Smokowski, 2015). Mobbning blir med andra ord en effektiv taktik för att tillskrivas socialt kapital i formen av popularitet, på bekostnad av andras. Mobbare-offret kan då förstås som någon som försöker

vinna tillbaka socialt kapital genom att bruka samma strategier som mobbaren, även genom att försöka dra ned andra än mobbarna.

Social dominansteori. Social dominansteori argumenterar för att alla samhällen består av gruppbaseade sociala hierarkier präglade av kön, ålder och andra självrådiga inomgruppskillnader som etnicitet eller klass (Ewans & Smokowski, 2015). Hierarkierna formas och upprätthålls genom bland annat förtryck, diskriminering och orättvisa, som bevarar den dominantas gruppens plats i hierarkin. Fördelen med att tillhöra den dominantas gruppen är att den tenderar innehålla en disproportionerlig mängd positivt socialt värde i formen av materiella och symboliska ting som folket efterfrågar. Inom varje grupp förekommer därmed både individ- och gruppbaseade tvister om dominans. Den individbaseade tvisten handlar om att vinna status och makt genom personbaseade egenskaper och den gruppbaseade tvisten handlar om att vinna status och makt genom cementerat medlemskap i den dominantas gruppen. Mobbning förstås även inom social dominansteori vara en effektiv strategi för att stiga i rang.

Studier har visat att mobbningsbeteende genererar popularitet, särskilt om mobbaren också är fysiskt attraktiv, atletisk och klär sig stilenligt. Teorin om social dominans får sitt stöd i att aggressioner generellt är mer frekventa innan de sociala hierarkierna hunnit stabilisera sig i en ny grupp. Därefter blir de overta aggressionerna mindre förekommande för att vidmakthålla en redan stabil hierarki. Likaså är mobbning under skolåren som mest påtaglig när mellanstadieklassen och högstadieklassen formas. Social dominansteori belyser mobbnings funktion som socialt handikappande, eftersom den låga positionen i hackordningen inte enbart består i markerande mobbninghandlingar.

En individ som önskar ta del av en grupp sociala status upplever ofta press att leva upp till gruppens karaktärsdrag, vilket fostrar homogenitet. Om socialiseringsprocessen då präglas av mobbning och relationsbaseade aggressioner kan det bli svårt att streta emot eller lämna gruppen eftersom det medför en risk att bli nästa offer. (Ewans & Smokowski, 2015). Thornberg (2015) framför i en observationsstudie hur en diskurs kring att vara normal respektive avvikande raskt uppstår i skolmiljöer, varefter interaktionsmönster upprepas av både offer, mobbare och åskådare för att bibehålla normalläget där alla passar in i sina förutsägbara roller.

Teorin om social dominans har varit hjälpsam i att synliggöra mobbning bland flickor (Ewans & Smokowski, 2015), något som inte studerades i lika omfattning för sjutton år sedan (Olweus, 1999). Mobbning bland flickor har i högre grad rapporterats vara relationspräglad (Ewans & Smokowski, 2015). Relationsbaseade aggressioner är direkt avsedda att skada

sociala förhållanden och inkluderar bland annat ryktesspridning, skvaller, exklusion och ignorering. Mobbningen är svårare att upptäcka eftersom den både är mindre iögonfallande och generellt innefattar färre aggressioner eftersom effekten på den sociala hierarkin består. Studier visar att karismatiska flickor som är duktiga på att manipulera andra i högre grad är framgångsrika i relationsbaserade aggressioner, samt att flickor som är mer relationsbaserat aggressiva tillskrivs makt och popularitet av andra klasskamrater (Ewans & Smokowski, 2015).

Förnedringsteori. Förnedringsteori bygger vidare på antagandet inom social dominanst teori att mobbning formar sociala hierarkier för att diskutera den personliga effekten av att bli dominerad. Förnedring definieras som den överflödiga, oöverta inskränkning som äger rum när en mer kraftfull person avtäckar offrets brister inför allmänheten på ett sätt som inte upplevs vara rättfärdigt. Olikt skam är förnedring beroende av en yttre agent och leder ofta till en känsla av ilska som kan externaliseras genom en hämndaktion (mot personen som förnedrat eller mot någon annan) eller internaliseras i depressiva former (Ewans & Smokowski, 2015).

Förnedring beskrivs resonera även utanför den förnedrade individen för dess funktion som antites till alla människors rätt till värdighet. Inom mobbning förklaras dynamiken involvera förnedrare, offer (rivaler) och vittne i fyra olika skeden. I det inledande skedet innan maktobalansen uppstår demonstrerar *erövrande förnedring* rätten att härska via handlingar som vänder vittnena emot rivalen och skapar en maktobalans. Därefter vidmakthåller *förstärkande förnedring* maktskillnaden exempelvis genom fortsatt ryktesspridning och exkludering av rivalen. *Degraderande förnedring* vidgar maktdifferensen genom att exempelvis sabotera rivalens försök till nya vänskaper. *Exkluderande förnedring* utgör den slutgiltiga segern över rivalen då rivalen inte längre har någon plats i gruppen – om samtliga andra medlemmar undviker rivalen eller om rivalen byter skola eller i extremfall begår självmord.

För både offer och vittnen blir förekomsten av förnedring ett uppbrott i tryggheten. Gruppens medlemmar passiviseras av medvetenheten om att de kan bli nästa offer och gruppen fortsätter att präglas av rädsla och misstro som står i vägen för social samvaro.

Situationer som har stark känslomässig laddning och tolkas som personligt betydelsefulla, såsom förnedring, tenderar att fästa sig i minnet med skarp detalj (Ewans & Smokowski, 2015) och mycket riktigt har studier visat att offren för mobbning har levande minnen av utsattheten många år senare. Förnedringsteorin kastar ljus över hur

mobbingen via dess relation till sociala behov tenderar att ha negativa effekter på barnoffer även i vuxen ålder (Ewans & Smokowski, 2015).

Organisationskulturteori. Organisationskulturteori står bakom bland annat Olweusprogrammets ansats att göra förändringar för hela skolan när mobbing förekommer (Ewans & Smokowski, 2015). Teorin går ut på att skolan i sin natur är en organisation, med en levande kultur och ett klimat. Klimatet på en skola innefattar bland annat kvaliteten på den sociala, emotionella och fysiska tryggheten som upplevs av elever, lärare och föräldrar. Kulturen inkluderar utöver detta även traditioner, oskrivna regler och förväntningar som förekommer inom organisationen.

Ett skolklimat präglad av tillit från eleverna till lärarna är associerat med att lärarna förstår elevernas behov, ingriper i dispyter och uppmuntrar eleverna att stå upp för varandra har visat sig vara samvariera med mindre förekomster av mobbing. På samma sätt är ett klimat där lärare avvisar elevernas klagomål och uttrycka behov och även själva nedsätter elever inför andra jämnåriga associerat till en högre mobbingfrekvens. Flygare et al. (2011) tar upp att skolans hierarkiska struktur mellan elever, lärare och rektorer kan normalisera maktutövning med inslag av straff och kontroll bland eleverna.

Inom organisationskulturteori framhävs i led med förnedringsteori även samspelet mellan mobbingbeteenden och kulturen. Återkommande mobbingincidenter fostrar klimatet av otrygghet och elevernas otrygghet leder till fortsatta interna konflikter. Därmed är ett av målen med Olweusprogrammet ett omfattande arbete med att förändra normer kring mobbingbeteende så till vida att mobbing inte förekommer eller belönas vare sig implicit eller explicit. Programmet betonar vikten av en konsekvent vilja hos de vuxna att ta till sig ny information och implementera och utvärdera nya strategier löpande, för att kunna förändra och vidmakthålla normer för acceptabelt beteende (Ewans & Smokowski, 2015; Flygare et al., 2011).

Fenomenologiska studier av mobbing

Flygare et al. (2011) noterar att trycket ökar på att studera mobbing för dess subjektiva och känslomässiga innebörd för den som blir utsatt. Canty et al. (2016) argumenterar för en liknande poäng och pekar på att deltagare i kvalitativa studier där intervjuaren inte sätter ton med definitioner konsekvent tenderar att ta upp fenomen som inte ingår i gängse begreppsapparat, men som de individuella deltagarna identifierar som en del av mobbingen. Canty et al. (2016) menar att mobbing är ett kulturellt laddat begrepp som tenderar att ha skilda betydelser i vardagligt språkbruk och forskarsammanhang. Inte minst

barnen som ofta är subjekt för studierna lär ha upplevelser som riskerar att bli förbisedda om forskningen inte vidare öppnar definitionerna för att matcha det som studeras (Canty et al. 2016).

Adler och Adler (1998) enar longitudinella observationer i skolmiljö och intervjuer med eleverna i ett försök att vinna djupare förståelse för vilka maktförordningar och relationsmönster som färgar skolans värld. De finner att de mest populära eleverna också tenderar att vara de mest medvetna om sin sociala status och aktivt verkar för att bevara sin plats på toppen genom normering och exklusionsstrategier. Då de flesta eleverna är medvetna om vem som är populär har umgänget med de mest populära eleverna en effekt på välbefinnandet. Elever visar sig medvetna om vem som är vän med vem och vem som är med i vilken grupp. Om någon exkluderas ur den populära vänskapskretsen så vet de andra klasskamraterna generellt om det. Adler och Adler (1998) identifierar att mobbning blir desto vanligare ju mer distinkta de sociala hierarkierna är i gruppen. Elever uppmuntras att leva upp till hög-statuskamraternas förebild och bestraffas för sina misslyckanden. Låg-staturelever blir i större mån utsatta för mobbning och saknar i högre mån positiva vänskapsrelationer (Adler & Adler, 1998). Diskursen om att vara normal respektive avvikande går hand i hand med elevers uppfattningar om mobbning (Adler & Adler, 1998; Bajaras och Lindgren, 2011; Thornberg, 2011).

Thornberg (2011) diskuterar i en översiktsartikel kulturer av hemlighållande. Han hänvisar till elevers rapporter om raffinerade trakasserier, som kan vara näst in till omöjliga att känna igen som mobbninghandlingar. Ett flertal kvalitativa studier tyder på att mobbarna spelar vänskapliga mot sina offer när lärarna är i närheten, samt att offren gärna undviker att bli upptäckta i sociala situationer och maskerar negativa känslor i mobbningsituationerna. Thornberg (2011) tar upp att en vanlig klassrumsnorm att inte skvallra, vilket bidrar till hemlighållandet av mobbning. På lärarnivå framkommer att lärare inte ovanligt ser mobbningsituationer som naturliga konflikter i barnålder, att elever i högstadienivå förväntas kunna hantera sina konflikter självständigt. Ett flertal lärare visar sig ha svårt att betrakta trakasseribeteenden som förenliga med populära och/eller duktiga elever. Eleverna rapporterar konsekvent att lärarna inte kan göra någonting åt mobbningen. Antingen kommer de inte bli trodda om de berättar, eller så kommer insatserna att förvärra situationen (Thornberg, 2011).

Bajaras och Lindgren (2011) har genomfört en etnografisk studie av hur barn uppfattar mobbning i fiktion, genom att låta dem diskutera filmerna *Om en pojke* och *Ondskan*, samt skriva sina egna filmmanus om mobbning. När fenomenet studeras med distans till situationer

i verkliga livet framkommer en uppfattning av mobbaren som endera ond, endera rättfärdig. Mobbningen identifieras inte ovanligen som ett sätt att stå för vem man är och hävda sin rätt. För offren identifieras ett ansvar att genom offerrollen finna styrka och omvandlas till en person som står upp för sig själv. Många uttrycker en hopplöshet, där situationen framstår som fatalistisk, där gruppdynamiken, normerna, personligheterna och bakgrunderna är så pass ingrodda att mobbningen inte går att lösa, varför inte heller ingripanden skulle vara verksamma (Bajaras & Lindgren, 2011).

Thornberg (2011) beskriver i översiktsartikel en återkommande offernarrativ där offret negativt etiketteras som avvikande, varefter klasskamraterna i samtal och beteenden fortsätter att förstärka stigmat runt etiketten medan offret själv tar den till sig. Offret brukar därefter försvarsstrategier som vanligtvis spelar rakt in i i mobbarens agenda och befäster offerkonstruktionen. En inre utsatthet uppstår, där offret anklagar sig själv för att inte passa in, klandrar sig själv, tvivlar på sig själv och avväxlande försöker skydda sig själva mentalt eller ger upp. Upplevelser av maktlöshet, hjälplöshet, att känna sig utanför och att känna sig dum går igen. Den inre utsattheten fortsätter även efter att den externa situationen förändras (Thornberg, 2011).

Syfte

Mobbning fortsätter att vara ett utbrett problem som inte minst präglas av svårigheter i att upptäcka och intervensera i mobbningsituationer. Det finns en uppfattning bland elever om att de vuxna inte kan lösa problemet och en tendens bland jämnåriga att inte ingripa när någon blir utsatt. Möjligtvis föreligger det skillnader i hur mobbning upplevs av de utsatta och hur mobbning tolkas av omgivningen. Syftet med föreliggande studie är att utforska och beskriva föreställningar om mobbning för att uppnå en fördjupad förståelse av hur mobbning uppfattas i samhället. Detta ska uppnås genom att intervjua både individer som blivit utsatta för mobbning och individer som inte har blivit utsatta för mobbning.

Metod

Studiens syfte är att utforska och beskriva föreställningar om mobbning för att uppnå en fördjupad förståelse av hur mobbning uppfattas i samhället. För att uppnå syftet har författaren valt en kvalitativ forskningsansats med kvalitativa intervjuer som metod. Kvalitativ ansats lämpar sig för att komma åt deltagarnas egen synvinkel och meningen bakom deras egna erfarenheter såsom de själva representerar den (Kvale & Brinkmann, 2014). Canty et al. (2016) argumenterar för att det kan finnas skillnader mellan fenomenet

som studeras och fenomenet såsom det uppfattas av populationen. Forskningen kring mobbning kan beskrivas som bred och mångfacetterad. Inför studien har författaren bekräftat att en sparsammare andel studier genomförts på föreställningar om mobbning. En explorativ, hypotesgenererande ansats valdes för studien, vilket lämpar sig för att identifiera nya fokusområden och uppmuntra till framtida forskning på området.

Studien utgår från det konstruktivistisk-interpretivistiska antagandet att det finns flera, likvärdiga, samkonstruerade versioner av verkligheten, där interaktionen mellan intervjuare och deltagare bidrar till förståelsen av uttryck och mening (Ponterotto, 2005). I den kvalitativa intervjun är det datamaterial som samlas in språket som produceras i interaktionen mellan intervjuare och deltagare. Enligt Polkinghorne (2005) är detta skäl till varsamhet, eftersom språket inte nödvändigtvis speglar den verklighet som beskrivs. Snarare bör även förhållandet mellan språk och verklighet betraktas som en interaktion, där deltagarens beskrivningar av en tanke, känsla eller upplevelse påverkar uppfattningen av verkligheten. Så även förändras materialet i relation till intervjuarens eget språkbruk och tolkningar av deltagarens beskrivningar (Polkinghorne, 2005).

Deltagare

Inför intervjuerna rekryterades åtta personer via affischer, blanketter, evenemang i sociala media och rekrytering i klassrum. Fyra av dessa rekryterades utifrån upplevelse av att ha blivit utsatta för mobbning och fyra utifrån avsaknad av upplevelse av utsatthet för mobbning. Därmed förekommer två deltagargrupper, som härnäst kommer att refereras till som "upplevelsegruppen" respektive "inlevelsegruppen".

Av de fyra deltagarna i upplevelsegruppen identifierar sig två som kvinnor och två som män, med en åldersspridning på 19 till 51. Deras upplevelser av mobbning härrör från låg- till högstadie i skolor i Sverige respektive Schweiz. Samtliga fyra deltagare har själva tagit kontakt med författaren via e-postadress eller telefonnummer som stått att finna på affischer och blanketter på allmänna platser. Någon definition av mobbning har inte inkluderats i rekryteringsinformationen och det är därmed deltagarnas egna tolkningar som gett upphov till kontakten.

Av de fyra deltagarna i inlevelsegruppen identifierar sig två som kvinnor och två som män, med en åldersspridning på 21 till 28. De har gått i grundskola i Sverige respektive Norge. En deltagare tog självmant kontakt med författaren via Facebook-evenemang, medan övriga tre lämnade ut e-postadresser under klassrumsbesök, med vilka författaren tog kontakt. Samtliga deltagare i inlevelsegruppen var vid intervjutillfället studenter, varav tre av fyra läser

psykologprogrammet i Lund. Någon definition av mobbning inkluderades inte i rekryteringsinformationen och det är därmed deltagarnas egna tolkningar som ligger till grund för materialet. En deltagare efterfrågade en definition i kontaktstadiet och fick då som svar att det utelämnats för att ge utrymme åt individuella ställningstaganden. Utifrån detta valde deltagaren att inte definiera sin upplevelse av att ha blivit retad under skoltid som mobbning.

Material

Intervjuguide, telefon med mikrofon och ett växlande utbud fikasorter.

Rekrytering

Utifrån studiens syfte att undersöka och beskriva individuella upplevelser respektive föreställningar om mobbning lades rekryteringen upp för att nå ut till så många människor som möjligt.

I första skedet innebar detta spridning av rekryteringsinformation via affischering och utplacering av blanketter på olika platser i Lund, bl a studentlokaler, arbetsplatser och sjukhus, samt via utformning och delning av Facebookevenemang avsett att grenas ut till författarens andra- och tredjehandskontakter. Rekrytering ägde även rum i klassrum, där författaren beskrev projektet och lämnade ut kontaktinformation. Av etiska skäl samlades ingen deltagarinformation in på plats för upplevelsegruppen. Med hänsyn till lokalbokning i Lund förutsattes möjlighet att befinna sig i staden vid intervjutillfället. Potentiella deltagare på detta stadiet exkluderades om de hade mer än en flyktig bekantskap till författaren, främst av bekvämlighetsskäl med tanke på ämnets känsliga natur. För upplevelsegruppen var kriterierna för rekrytering som följer: Har en upplevelse av att ha varit utsatt för mobbning under skoltiden (1), inte längre går på skolan där det ägde rum (2), kan träffas på Institutionen för psykologi på Lunds Universitet (3), är sugen på fika (4).

Elva personer hörde av sig angående deltagande i upplevelsegruppen, varav sju inte kallades till intervju – tre på grund av bekantskap med författaren, en som upphörde att svara vid försök till tidsbokning och tre som hörde av sig först efter intervjuperioden.

Rekryteringen av inlevelsegruppen genomfördes med samma medel som upplevelsegruppen, det vill säga affischering, blanketter, Facebook-evenemang och klassrumsrekrytering, med skillnaden att kontaktinformation samlades in på plats i klassrummen för möjliggörande av senare direktkontakt. Förhoppningen var att uppnå en likartad variation ålder, kön och sysselsättning i båda grupper, men då bara en person självmant tog kontakt inom den utsatta tidsramen för intervjuer blev det nödvändigt att

rekrytera en majoritet psykologstudenter. Fyra av sex föreläsare som kontaktades för klassrumsrekrytering på andra universitetslinjer nekade med hänvisning till fakultetsföreskrifter. Kriterierna för rekrytering var som följer: Inte har en upplevelse av att ha varit utsatt för mobbning (1), vågar fantisera om att vara det (2), kan träffas på Institutionen för psykologi på Lunds Universitet (3), är sugen på fika (4).

En person hörde av sig angående deltagande i inlevelsegruppen. Därefter valdes ytterligare sju personer ut från den insamlade kontaktlistan på tjugosju personer och kontaktades via e-post av författaren, varav samtliga tre som svarade kallades till intervju. Matchning gentemot upplevelsegruppen gjordes här enbart efter kön baserat på namn, då ingen annan relevant information fanns tillgänglig.

Intervju

Intervjumetoden som användes för upplevelsegruppen är en hybrid mellan så kallad ostrukturerad och semi-strukturerad intervju, ostrukturerad på så sätt att merparten av intervjun bestod av att intervjuaren ställde en fråga, varefter deltagaren fick lov att svara och associera fritt med stöd av spontana uppföljningsfrågor (Bryman, 2002), semi-strukturerad på så sätt att intervjuguiden (bilaga 1) inkluderade särskilda teman som skulle beröras (Bryman, 2002). När ca tio minuter kvarstod av intervjun läste intervjuaren igenom guiden för att avgöra om något tema inte kommit upp naturligt och ställde därefter en fråga på det oberörda temat. Den enbart ostrukturerade eller semi-strukturerade intervjumodellen anses vara en ytterlighet inom kvalitativ forskning medan mellanting och variationer är vanligare (Bryman, 2002). Ostrukturerade och semi-strukturerade intervjuer är fördelaktigt när ändamålet är att utforska den intervjuades ståndpunkter snarare än forskarens (Bryman, 2002).

För inlevelsegruppen användes en semi-strukturerad modell, där frågorna utgick från en sorterad intervjuguide (bilaga 2) med utrymme för deltagarens egna associationer inom varje tema. Intervjuguiden formulerades delvis baserat på materialet från upplevelseintervjuerna för att inkludera meningsbärande teman från deras berättelser. Ett exempel på ett sådant tema var upplevelsen av att träffa på en av sina mobbare i vuxen ålder.

Av praktiska skäl genomfördes sju av de totalt åtta intervjuerna på Institutionen för psykologi i Lund och en i ett bokat grupprum på Universitetsbiblioteket i Lund då den föregående institutionen höll stängt vid intervjutillfället. På plats erbjöds deltagarna fika i form av saft och kaka, delvis avsett som incitament för deltagande, delvis för att bidra till en mer behaglig stämning.

Information om intervjun fanns inkluderad i rekryteringsmaterialet. Innan intervjun påbörjades presenterade intervjuaren projektet med utförligare beskrivning av tillvägagångssätt och syfte, då även formen för sekretess och frivillighet, varefter deltagaren gavs möjlighet att ställa frågor. Samtliga deltagare tillfrågades angående telefoninspelning innan inspelningen påbörjades. Efteråt erbjöds de möjlighet att läsa igenom och kommentera det färdiga manuskriptet där deras berättelse ingick.

Deltagare ur upplevelsegruppen uppmanades berätta fritt i egen ordning om det de själva upplevde viktigt. När inspelningen startats ombads de inledningsvis att berätta om den upplevelse som låg bakom att de tog kontakt, varefter intervjuaren ställde följdfrågor baserat på det som kom upp. Intervjuerna med upplevelsegruppen varade mellan 53 och 84 minuter.

Deltagare ur inlevelsegruppen ombads inledningsvis att berätta om tidigare kontakt de haft med mobbning samt definiera begreppet. De uppmanades att under intervjun följa tankeassociationer som de kom, samt bre ut med detaljer där de kunde. Intervjuerna gick till på så sätt att intervjuaren listade kronologiska segment av en skoldag, såsom ”Du vaknar på morgonen”, ”du är nu på väg till skolan”, ”du kommer till klassrummet” etc. Inom varje sådant segment uppmanades deltagaren berätta i förstapersonsperspektiv hur hen trodde att det upplevdes i egenskap av offer för mobbning. Detta kunde inkludera allt från tankar, känslor och handlingar som kommentarer på rollen och situationen. Om deltagarna avvek från strukturen följde intervjuaren med, såsom när en deltagare bestämde sig för att gå hem under pågående skoldag. Efter att ha beskrivit hela dygnet mottog deltagarna bredare frågor om livet som offer, inklusive särskilda upplevelser och incidenter som inte trovärdigt går att täcka av på ett enstaka dygn. Till slut bjöds de in att reflektera över hur de upplevde intervjun och rolltagandet. Intervjuerna med inlevelsegruppen varade mellan 61 och 73 minuter.

Dataanalys

Materialet transkriberades för överskådlighet och tolkades därefter via tematisk analys, som är en av de vanligare teknikerna för kvalitativ dataanalys (Bryman, 2002). Detta innebär att forskaren tar ut teman i råmaterialet som möjliggör strukturerad beskrivning, jämförelse och tolkning.

Utifrån ett konstruktivistiskt-interpretivistiskt antagande om att det finns flera, likvärdiga samkonstruerade versioner av verkligheten betraktas interaktionen mellan intervjuare och deltagare som ett sätt att upptäcka mening och uttrycksformer för upplevelse (Ponterotto, 2010). All tolkning därav är subjektiv och tenderar att variera mellan bedömare beroende på vilka analytiska frågor de ställer sig (Kvale & Brinkmann, 2014). Det är viktigt

att intervjuaren reflekterar över sin förförståelse, sina värderingar och sina förväntningar (Ponterotto, 2010).

Teman i denna studie är utvalda delvis för deras frekvens i intervjuerna. Bryman (2002) tar upp att ett sätt att motverka anekdotartade redogörelser är att kvantifiera temanas förekomst i intervjuerna, varför antalet personer som talat om ett visst fenomen konsekvent redogörs för i resultatdelen. I denna kvantifiering av materialet gjordes tolkningar av vad i berättelserna som kunde antas ha en dylik, bakomliggande innebörd. Polkinghorne (2005) argumenterar för att fokus bör ligga på att förstå deltagarnas upplevelse, som kan överskuggas av en enbart språklig representation. I valet av teman har författaren även tagit hänsyn till den av honom tolkade relevansen för att förstå deltagarnas samlade berättelser såsom de framkom under intervjuerna. Särskilda citat presenteras för att exemplifiera och levandegöra det som innefattas i dessa teman.

Efter att analysen färdigställts erbjöds samtliga upplevelsedeltagare att kommentera på resultatdelen inom en tidsram på ungefär en vecka innan författaren fortsatte med tolkningsarbetet. Av dessa bekräftade tre av fyra att de mottagit informationen, varav en hörde av sig efteråt för att förmedla att hen inte hade några invändningar. Detta gjordes huvudsakligen av etiska skäl, men även för att motverka missförstånd i tolkningsfasen.

En hypotes var att det skulle föreligga skillnader i föreställningarna om mobbning mellan de två deltagargrupperna, men författaren har inte utgått från någon hypotes om vilken slags skillnader och i vilken utsträckning. Författaren har eftersträvat en öppen och utforskande inställning till materialet som lämnat rum för oförväntade upptäckter. Processen för tolkning är på så vis induktiv, vilket innebär att empiri föregår teori (Alvesson och Sköldberg, 2008). Först samlas materialet in, därefter tematiseras det och diskuteras slutligen i anknytning till förekommande teorier på området.

Etik

Etiska överväganden har löpande ägt rum under forskningsprocessen med hänsyn till det potentiellt känsliga ämne som studeras. Under rekryteringen av upplevelsegruppen lämnade författaren enbart ut information, varefter deltagarna uppmanades att ta kontakt på sin egen tid. Författaren har månat om informerat samtycke på så sätt att deltagarna varskotts om studiens syfte samt erbjudits möjlighet att ta del av materialet. Deltagarna har mottagit information om konfidentialitet och frivillighet, inklusive möjligheter att ta tillbaka delar av eller hela sitt deltagande fram till det att studiematerialet rapporteras. I fråga om material som potentiellt kan avslöja en deltagares identitet har författaren gjort avvägningar i hur mycket

som kan redogöras för och i fall av nyckelelement som inte kunde uteslutas utan att skeva berättelsen rådfrågat den berörda deltagaren.

Författaren har månat om att skydda deltagare från skada, delvis genom att erbjuda förlängd samtalstid då starka känslor kommit upp i rummet. För detta syfte har lokaler bokats i en timme längre än förväntad samtalstid. Intervjuaren undvek att pressa deltagare att berätta mer än de var bekväma med. I intervjuerna har författaren eftersträvat en minimalt värderande samtalsstil med utrymme för validering och tacksamhet för det deltagarna väljer att dela med sig av. Detta har även eftersträvats i författandet av studien genom att behandla berättelserna med respekt för individuella upplevelser och utskrivna motiveringar av bredare tolkningar.

Resultat

Här följer de tio teman som utgör studiens resultat. I citat ersätter (...) större ansamlingar av småord och/eller upprepningar som inte bedöms påverka det semantiska innehållet, grammatiska friheter som bedöms försvåra läsningen mer än rimligt, samt sidospår som bedöms vara fristående från temat. Ord inom hakparentes ersätter pronomen som blivit isolerade från sina korrelat, i citat där detta bedöms nödvändigt för läsarens förståelse. Ord inom hakparenteser kan även ersätta namn och platser som utelämnats av sekretesskäl. Samtliga sådana bedömningar är baserade på författarens tolkning av materialet.

Citat från upplevelsedeltagare markeras med * och citat från inlevelsedeltagare markeras med **.

Mobbningen

Jag läste i pappret som du lämnat och tänkte att japp, där finns ganska mycket. Jag vet knappt var jag ska börja. *

Samtliga åtta deltagare i båda grupper ger exempel på utövanden av mobbning, och i sju av fallen även sammanfattande beskrivningar på vad mobbning inneburit för dem. Återkommande i olika bredd är begrepp som ”utfrysning”, ”taskigheter”, ”öknamn” och ”kommentarer”. De fyra deltagarna i upplevelsegruppen berättar om såväl om särskilda incidenter som ihållande attityder som präglat deras tid av utsatthet:

De gjorde sig rolig på min bekostnad i klassrum, skickade lappar och sånt. Det var alltså den sortens mobbning, men det satte ändå så pass djupa spår. Man påverkades ju hela

tiden. Man hade ju alltid konstant ont i magen och ville inte gå till skolan. Man sprang hem ledsen och blev inputtad i buskar till exempel på vägen hem och... Väskan i ena busken och skorna i den andra... och så skulle man vara glad och gå till skolan nästa dag. *

Två av deltagarna i upplevelsegruppen gör skillnad på sin upplevelse och vad de kallar ”klassisk” mobbning. Likaså lägger tre av deltagarna i inlevelsegruppen band på sig själva när de menar att deras berättelse tangerar ”klassisk” eller ”stereotyp” mobbning, något som de varken upplevt eller sett hända. Som exempel på klassisk mobbning tar de bland annat upp mobbning med fysiska inslag eller offer som inte har några vänner överhuvudtaget.

... det var inte så mycket aktiv mobbning, inte skällsord. Det var inte våld på något sätt, utan det var helt enkelt det att det markerades på andra sätt (...) att jag fick inte vara med och leka, jag fick inte det ena, jag fick inte det andra, så jag kände mig aldrig som del i klassen. Det var liksom min klass. Jag ifrågasatte aldrig att det var min klass, men det var mycket... Jag hade ju vänner, men jag tror inte jag kände mig som en självklar del av sammanhanget. *

Två deltagare i upplevelsegruppen beskriver fysiska angrepp, såsom att bli slagen varje rast, att få stenar kastade mot sig eller att bli knuffad. En annan beskriver ett slagsmål med en mobbare. Fyra deltagare, två från varje grupp, tar upp hot om våld, då oftast hot om att slå offret, men i ett fall även om att kasta in en brandbomb i deras hus eller skada hennes lillebror. En person ur inlevelsegruppen pekar på fysisk dominans som mobbningens värsta inslag:

Det värsta är när de visar fysisk dominans, eller aggression eller vad man ska kalla det. Alltså när de visar att de har fysisk kontroll över mig, det är det som är värst, när de kan kontrollera min kropp. **

Tre av fyra i inlevelsegruppen tar upp element av diskreta kommentarer, markeringar och antydningar som i sig själva inte märks eller betyder så mycket, men som blir till någonting större och värre allteftersom de hopar sig och upprepas. Samtliga fyra i upplevelsegruppen tar i varierande omfattning upp samma fenomen. Det kan handla om negativ värdering av särskilda drag som påstås finnas hos personen, om vinklade frågor

avsedda att håna eller hänga ut personen, om att konstant kalla personen vid fel namn eller att komma med kritik oavsett vem de är eller vad de gör:

Du är inte smal nog, du är inte snygg nog, du är inte tjejig nog, du är inte killig nog, inte... Jag vet inte, akademiskt begåvad nog, vilket är total bullshit. Det fick mig att ifrågasätta allting. Är någonting om mig okej egentligen? Eftersom de kan hitta en anledning att nedvärdera mig för precis allting... Är jag tillräcklig på något sätt? Är någon del av mig så pass bra att det är värt någonting?

(...)

Folk tyckte bara att vi gnabbades, och gnabba med folk kan man alltid göra, och man kommer därifrån sedan och bara ”jaja, det är ju lugnt”, men det var aldrig det. Det var konstant hela tiden ifrågasättande. *

För en deltagare i upplevelsegruppen varade mobbningen i ett år medan den för en annan varade i nio. För två av deltagarna ägde mobbningen rum i omgångar över ett antal år, och antog ofta olika former vid olika tider. Tre av fyra berättar om mobbning som återkom över flera grupper, då även utanför skolsammanhang och i vuxen ålder. De fyra deltagarna i inlevelsegruppen menar att mobbningen i deras berättelse håller i sig till det att gruppen där den förekommer splittras, varav en också tar upp att personligheten offret tar med sig kan leda till att mobbning uppstår på nytt i en efterkommande grupp.

Den tar slut när du inte behöver träffa de här människorna mer, liksom, vilket troligtvis betyder kanske högstadiet, kanske efter högstadiet eller kanske, i värsta fall efter gymnasiet. Det är den fysiska närheten till dessa människor liksom, som gör... Ja. För det har blivit så inrotat. Någon ny relation är inte möjlig att tänka sig. Rollerna är fastlagda. Finns ingenting att återupptäcka där. **

Offret

De fyra upplevelsedeltagarna har alla vid något tillfälle ställt sig frågan om varför detta händer eller varför detta hände. Svaren de kommit fram till varierar, men handlade i stundens hetta inte sällan om drag hos personen själv. Att vara för duktig, att inte vara nog, att vara av lägre social status, att ha ett visst kön, att det är något fel på ens kropp, att det är något fel på ens existens. Tre av de fyra inlevelsedeltagarna ger också uttryck för att de placerar

skulden, ibland skammen, hos sig själv. Genom att jämföra sig själv med klasskamrater som inte var utsatta kom en upplevsedeltagare fram till en svår insikt:

Jag var lite smått överviktig vid den tiden, så jag fick det helt enkelt till att jag är en tjej och jag är tjock och jag är ful och det är därför de är så här, för de behandlar ingen annan på det här sättet. De har inte behandlat mina tidigare tjejkompisar som var där, som båda var ganska smala och ganska snygga, på det här sättet, så det är väl helt enkelt att jag är ful. Det sved. *

Alla fyra i upplevelsegruppen har också erfarenheter av att mobbning fångats upp av skolan på olika sätt som fostrat en känsla av att offret är medskyldigt. Det har i två fall hänt att lärare och rektor pratat till klassen när andra elever blivit retade, men inte de, vilket väckt funderingar om köns- och statuskillnader. Två personer har vid upprepade tillfällen varit tvungna att be om ursäkt till sina mobbare som del av konfliktlösningen. Så här beskriver en person ett möte med rektorn efter att en kille träffat hennes bästa kompis med en sten:

Den här killen som gjorde det blev inkallad och så... Mer eller mindre så ursäktade han sig med att... Det var inte meningen att [stenen] skulle träffa henne, utan det var meningen att den skulle träffa mig istället, och det nöjde sig rektorn med. *

Tre av deltagarna i upplevelsegruppen beskriver egenskaper hos sig själva som de över tid kunnat sätta i kontext, men som inte nödvändigtvis var del av självbilden när det hände. Bland annat tar de upp introversion, trötthet, att vara den enda tjejen i klassen, språksvårigheter och "besserweisser"-tendenser som bidragande skäl till att mobbningen började eller fortgick. Fyra, varav två per grupp, beskriver nedvärdering av personens kön och könsroll. En deltagare berättar om mobbningens slag betonade av ras och religion.

De visste att jude var ett skällsord. De visste ingenting mer, visste inte vad det innebar att vara jude, bara hemifrån att man kan förolämpa med det. *

Sex personer tar upp liknande inslag där angreppen värderar drag hos personen negativt utan att det behöver finnas någon förståelse för draget eller ens verklighetsförankring. En person har en myt om sig att lukta illa. En person som presterar på toppen av sin klass anklagas för att inte vara bra nog i skolan. Målet beskrivs i fyra fall vara

att provocera fram reaktioner eller att det handlar om att ”trycka på rätt knappar”. Reaktionen tolkas som viktigare än innehållet i anklagelsen. Fyra deltagare, varav tre i inlevelsegruppen, tar upp det de kallar ”offerpersonligheten”. Detta anses i varierande definitioner vara någon som inte säger ifrån, som i tanke och handling utgår från att andra kommer utsätta en, som är fysiskt obenägen att försvara sig och som genom sina reaktioner på provokation blir ett ”tacksamt offer”. De betonar alla att det för den sakens skull inte är offrets fel. Dragen kan finnas där från början, uppstå eller förstärkas genom utsatthet och finnas kvar efteråt. En deltagare ur inlevelsegruppen berättar att:

Jag har sett sådana som hade kunnat vara mobbade. Vanligt att en person kommer in i ett gäng och blir angripen på ett mobbninglikt sätt, men när han visar sig ha gränser så tycker de om honom och respekterar honom. Mobbningstyper har inte tålamod med att folk inte alltid står upp för sig själva så mycket. De vill att folk ska stå upp för sig själva. Om de inte gör det så, av någon anledning, vill de bestraffa dem för det. **

Mobbaren

Begreppet ”mobbare” återkommer i samtliga åtta intervjuer. Benämningen tilldelas då särskilda individer eller kompisgrupper som på olika sätt är engagerade i mobbningen och kan sträcka sig till att beskriva en hel klass eller skola. Tre personer gör skillnad på ”mobbarna” och ”mobben”, där det senare syftar till gruppen inom vilken mobbningen äger rum. En inlevelsedeltagare skiljer på ”mobbarna” och ”de neutrala”, där de senare inte aktivt mobbar, men ändå vet vem som är klassens mobboffer.

I fem av berättelserna, varav fyra från inlevelsegruppen, används ordet ”mobbare” i anslutning till utövandet av mobbning. Andra gånger kommer det upp för att exempelvis benämna personer i nutid (exempelvis om någon träffade en av sina mobbare i vuxen ålder), för att beskriva individer eller grupper som inte står i relation till deltagaren eller för att diskutera ”mobbare” som koncept.

I en persons berättelse förekommer mobbningen uteslutande i grupp. Då omnämns gruppens ledare som ”hans mobbare”. Han beskriver en tvåsidig klassdynamik:

Då var det som en uppdelning, jag mot dem, och så var det han som började leda resten av klassen mot mig nästan. Så fort han inte var där var alla jättesnälla mot mig. Om jag och han var ensamma så var vi ganska bra vänner fortfarande. Men när det var han, jag

och resten av klassen, då var det liksom mobbkänsla mot mig. Då kände jag mig verkligen som en hackkyckling. *

I alla åtta berättelser står mobbare att finna i samma klass som offret. I två av upplevelseberättelserna förekommer de även i andra klasser. I sju berättelser förekommer jämnåriga mobbare, i en är de huvudsakligen äldre. I en upplevelseberättelse omnämns en lärare som mobbare och i ytterligare två impliceras lärare som delaktiga i att fostra ett klimat för mobbning. En person i upplevelsegruppen blev mobbad av sin före detta bästa vän.

Mobbare bestäms till manligt kön i sex berättelser och kvinnligt i fem. Mobbare av samma kön som offret förekommer i sju av åtta berättelser. För samtliga i upplevelsegruppen förekommer även mobbare av motsatt kön (i ett fall antas detta vara den primära orsaken). I tre av inlevelsegruppens berättelser figurerar huvudsakligen mobbare av samma kön som offret, varav en deltagare tar upp åsido att både män och kvinnor kan vara delaktiga. I den fjärde berättelsen figurerar inte en särskild grupp mobbare. Mobbningen utövas då av ospecificerade klasskamrater av varierande kön. Tre av totalt fyra kvinnliga deltagare menar att tjejer är värre än killar. Manliga deltagare gör ingen motsvarande åtskillnad.

Jag tror ju att tjejer är elakare än killar, overall. Från utgångspunkten i alla fall, tror jag att tjejer är elakare än killar när det kommer till skit som det här, för att de har så många sätt att vara elaka på. För att de är så diskreta så att det går under radarn, att det kan vara svårt att lägga märke till. Det kan vara bara så här... Blickar och sånt är ju saker som är svårt att beskriva eller kommentera på, men det är ju så väldigt starkt och verkningsfullt. Bara ett litet fnys eller ryck på axeln kan vara sååå elakt om det görs i rätt situation. **

Förekomsten av särskilda kompisklickar av mobbare diskuteras av tre deltagare i inlevelsegruppen, det vill säga mindre grupper som är särskilt aktiva eller pådrivande i utövandet av mobbning. I två av fallen förekommer då även ”ledare”. När ledaren inte är närvarande eller gruppen är splittrad är mobbningen inte lika påtaglig. Förekomsten av sådana grupper utesluter i två av fallen inte inslag av mobbning från andra klasskamrater, men i två av fallen utgörs den definierade mobbningen enbart av angrepp från dessa grupper. För en deltagare i upplevelsegruppen utgör hela klassen en sådan grupp. De andra tre beskriver inga sådana grupper. Däremot omnämner de vissa klasskamrater eller lärare som mobbare och andra inte.

En deltagare i upplevelsegruppen erkänner sig själv ha varit del av mobben:

Jag har ju insett år efteråt att det var en tjej när jag gick i fyran-femman, en tjej som gick i min klass, som också var utfrysad och som... Jag bidrog inte så mycket aktivt som att jag mobbade, utan som att jag var del av mobben som inte aktivt tog kontakt med henne. Att jag bidrog till att utfrysa henne och det är ju en grej som väckt äckel inom mig. *

Alla åtta tar upp drivkrafter som antas finnas hos mobbare. Det kan röra sig om ovilja att själv hamna utanför gruppen, provokationen som rolig aktivitet, outtalad förälskelse, karaktärstestande av offret, utagerande av dåliga omständigheter i hemmet eller att mobbningen bara är ett typiskt beteende bland barn. Fyra deltagare tar upp inneboende osäkerhet som ett hypotetiskt personlighetsdrag hos mobbaren, varav en markerar det som en stereotyp och två som en dålig ursäkt. En deltagare menar mobbningen huvudsakligen är produkten av ett "hive mind" och att den onda avsikten tillhör gruppen mer än individen.

I upplevelsegruppen tar två av fyra enbart upp motivationen "att vara taskig". Övriga två listar drivkrafterna med ironiskt tonläge. En av dessa beskriver dem som bortförklaringar han hört från rektorer och lärare. Den andra uttrycker sig så här.

Många år senare så inser jag att min avsky för mobbare har fortfarande hållit i sig, trots allt det här när man rationaliserar kring "de är bara barn, de vet inte vad man gör, har kanske blivit misshandlade hemma, har själva blivit mobbade och det är någon sorts motreaktion mot det", att det finns alltid dåliga omständigheter bakom. Det tycker jag är bullshit. Ofta finns det. Ibland så är de bara riktiga as, eller bara barn som är dåligt uppfostrade. Och mobbning sker ju bland vuxna också. *

Vänskapsrelationer

De åtta deltagarna tar alla upp vänner i relation till mobbningen. Under detta tema berörs även utfrysning, ett begrepp som tas upp av sju deltagare.

Tre av de fyra deltagarna i inlevelsegruppen beskriver sig som ensamma personer som inte har vänner i klassen (och i två av fallen inte heller utanför), varav två tar upp som möjligt skäl att klasskamraterna är rädda att själva bli offer om de umgås med dem. Två menar att eventuella vänner skulle vara personer som också är utsatta och att de inte nödvändigtvis har något annat gemensamt.

Det är också den här känslan av att vara isolerad. Alla de andra går ut och liksom gör saker och har kul och jag är bara ensam och stressad att mobbarna ska komma. Ja, man känner sig nog väldigt ensam och utsatt. Det känns nog av jättemycket. **

En av deltagarna i upplevelsegruppen nämner en vän som också blev mobbad. Alla i upplevelsegruppen nämner vänner vid olika tidpunkter under skolgången, varav en deltagare blev utsatt för mobbning under året då resten av kompisgruppen lämnade klassen för att studera i andra länder. Två uttrycker sig även ha haft lätt att skaffa vänner, i båda fall för att sätta efterföljande utfrysning i perspektiv.

Det var vissa som också var lite för sig, eller utfrusna, antingen för att de var väldigt blyga eller kom till klassen ett år senare, men... Men jag har aldrig haft problem att socialisera. Jag brukar beskriva mig själv som en väldigt social, men introvert människa. Introvert in denial. Men jag har aldrig haft problem att skaffa nya vänner, prata med nya människor, men där blev det på något konstigt sätt som att jag ännu en gång blev utfryst. *

Utfrysning tas i sex av berättelserna upp som del av mobbningen. Fenomenet tar formen av diverse markeringar att man inte får vara med och leka eller delta i sporter, att man inte blir bjuden på kalas, att ingen vill komma på ens egna kalas, att klasskamrater undviker en och att man utan vidare definition exkluderas ur gruppen. Fyra deltagare, varav tre i inlevelsegruppen tar upp att de behövt söka vänner på andra platser, exempelvis via aktiviteter efter skolan eller online.

Tre av fyra i inlevelsegruppen beskriver även ensamhet under tiden för mobbningen, något som bara tas upp i förbifarten eller inte alls av deltagarna i upplevelsegruppen. På rasterna försvinner de tre inlevelsedeltagarna iväg till dolda utrymmen för att undkomma sina mobbare och intalar sig att ensamheten är självvald för att orka med den.

Det blir så väldigt tydligt [på rasten]. Alla andra springer iväg och gör roliga grejer och jag bara står här. Så... Det blir samma sak där. Man får försöka underhålla sig med annat. Liksom musik kan jag tänka mig är skönt, att bara i med hörlurar och lyssna på musik och försöka att underhålla sig med något annat, uppta tankarna med något annat, försöka att på något sätt intala sig att... Jamen, jag är nöjd med att vara själv. Jag har min musik. Jag klarar mig bra själv. **

De tre deltagarna i inlevelsegruppen som beskriver ensamhet reflekterar alla över att offret kanske ändå har vänner, men att de blev ensamma i deras berättelse. Den fjärde, vars rollpersonlighet har en vän i klassen, tar i reflektion över sin egen berättelse upp att det nog är vanligt att offret vill vara vän med mobbarna. Två andra inlevelsedeltagare nämner att offret förmodligen på olika sätt söker mobbarnas godkännande. I upplevelsegruppen beskriver två deltagare erfarenheter av att försöka leva upp till mobbarnas krav i hopp om att inte bli retade.

Två deltagare i upplevelsegruppen och en i inlevelsegruppen berättar om vänner som är delaktiga i utfrysningen, genom att inte säga ifrån, genom att inte vilja umgås i skolan eller genom att istället söka sig till mobbarna. I en berättelse är mobbaren deltagarens före detta bästa vän.

Fyra personer, varav två ur varje grupp tar upp vänner som också blir utsatta av mobbning. I inlevelsegruppen rör det sig om hypotetiska vänner som genom utsattheten har något gemensamt. Två av deltagarna i upplevelsegruppen berättar om vänner som blivit mobbade samtidigt, men tar inte upp detta som orsak till vänskapen. I ett fall tar mobbningen vid som en följd av vänskapen till den utsatte. Två deltagare i upplevelsegruppen berättar att de gett stöd åt vänner som blir mobbade.

Anpassning

De åtta deltagarna berättar om personliga anpassningar och strategier de tagit till för att motverka och uthärda mobbningen. Anpassningarna som tas upp sträcker sig från att säga emot vid enstaka tillfällen till personlighetsomvälvande, permanenta förändringar.

I stundens hetta, exempelvis när klasskamrater fäller kommentarer eller på andra sätt går till angrepp, tar fem deltagare (varav samtliga fyra i inlevelsegruppen) upp tystnad som första reaktion. I fyra av fallen motiveras detta delvis med att mobbarna skulle använda det de säger emot dem. Tre av deltagarna lägger till att de ändå kan ge korta, oladdade svar för att inte få tystnaden vänd emot sig. Fyra deltagare tar upp att mobbarnas provokation ofta fortsätter tills mobbarna får en eftersökt reaktion av offret, varför tystnad riskerar att trappa upp provokationen. Sex deltagare, varav tre i varje grupp, upplever att förnedringen fortsätter vad man än gör.

Jag försöker välja orden väl, men det är nog ändå oundvikligt. Jag tror att man försöker på alla möjliga sätt att inte hamna där alls, liksom. Att man drar sig undan, men har man hamnat där och att de står och skrattar åt en så, antingen får man bara stå där och bara ta det liksom, eller så kanske man rent av bara springer iväg, alltså flyr liksom, om man inte

klaras av det. Då kan det ju bli ännu mer skratt, liksom "haha, vad mesig" och "stick iväg och göm dig" och så bara blir allt värre. **

Tre deltagare, varav en i upplevelsegruppen, pekar på hotet om fysiskt våld som skäl att inte göra motstånd. Tre deltagare i upplevelsegruppen har erfarenheter av att de själva eller någon annan svarat med förolämpningar. Detta har antingen inte haft någon effekt, lett till mer förlöjligande, lett till slagsmål eller i ett fall till att mobbaren lagt av. Två upplevsedeltagare berättar om tillfällena då de själva eller någon annan svarat på mobbning med fysiskt våld.

I inlevelsegruppen undviker samtliga fyra deltagare platser där mobbningen är mer sannolik att äga rum, exempelvis platser med mycket folk, omklädningsrum, lärarlösa utrymmen, sociala media och matsalar. Fyra av fyra anländer till lektioner precis när de ska börja, för att undvika att behöva vänta utanför tillsammans med klasskamrater. Detta leder ibland till försening. Tre fejkas stundvis sjukdom för att stanna hemma från skolan helt och hållet. På morgon och kväll försöker tre inlevelsedeltagare planera morgondagen för att vara beredda på potentiella situationer där de kan bli utsatta.

De fyra i inlevelsegruppen och två i upplevelsegruppen använder sig av "anonymitet" och "osynlighet" för att undvika att dra uppmärksamhet till sig i sociala sammanhang. Fyra deltagare, varav två ur varje grupp beskriver ständig vaksamhet för att exempelvis inte bli överrumplade, alltid veta var mobbarna befinner sig respektive var lärare befinner sig. I upplevelsegruppen håller denna vaksamhet i båda fall i sig även utanför skolområdet.

Man var ju hela tiden på sin vakt. Man hade ögon i nacken. Kommer det någon? Är det någon där? Är jag oskyddad? Får jag någonting i huvudet nu? Vad händer? Just det här som jag kom på nu, det här att hålla koll bakåt, det påverkar mig än idag. Går jag till exempel in på en restaurang vill jag kunna se folket som kommer in. Alltså jag vill sitta så att jag kan se ytterdörren. *

De fyra upplevsedeltagarna går igenom enskilda anpassningar som inkluderar att lämna cykeln hemma för att inte få den punkterad, att hemlighålla intressen för att inte bli retad för dem, att klä sig för att dölja kroppsliga avvikelser, att sova med vapen under huvudkudden och att duscha flera gånger per dag på grund av rykten om illaluktande. Deltagare i inlevelsegruppen tar upp sådant som att sätta sig i matsalen så att man ger sken

av att inte vara ensam, att byta om hemma inför idrottslektionen och att ha på sig hörlurar för att undvika tilltal.

Tre i inlevelsegruppen och två i upplevelsegruppen pratar om att fostra andra hobbyer och intressen som en strategi för att hantera mobbningen eller konsekvenserna av mobbningen. I tre av fallen (två inlevelse, en upplevelse) benämns detta helt eller delvis som kompensation. Inom inlevelsegruppen kommer skolarbete, dataspel och teve upp som exempel. I upplevelsegruppen omnämns hästar, simning, scoutaktiviteter och teckning.

Sex deltagare, varav tre i varje grupp, har sett till att hitta andra sociala sammanhang utanför skolan med direkt hänvisning till mobbningen i klassen. Fyra deltagare, varav tre i upplevelsegruppen, tar upp försök att byta skola. I två fall fick de inte byta, i ett utsattes personen för mobbning även på den nya skolan. Det fjärde diskuterades enbart hypotetiskt. Tre av deltagarna i inlevelsegruppen och en i upplevelsegruppen tar upp strategiska gymnasieval för att kringgå risken för mobbning.

Tre av fyra deltagare i inlevelsegruppen gör i sina berättelser ansträngningar för att inte ta åt sig av mobbningen, något som två i upplevelsegruppen också försökt sig på. Två deltagare i upplevelsegruppen anar att deras berättelser kan vara påverkade av "förträngning", varav en menar att hon förträngde delar av upplevelsen under skolåren.

Fyra deltagare, varav två i vardera grupp, tar upp (ofta fruktlösa) försök att passa in i gruppen. Tre deltagare, varav två i upplevelsegruppen, väljer aktivt att inte passa in, antingen under eller efter mobbningstiden. Det kan då röra sig om att söka sig till icke-normativa vänskapskretsar, en annan kläd- eller musikstil eller heltigenom anamma en annan personlighet. Två personer betonar värdet av att själva ha *valt* att sticka ut, i kontrast till att bli anklagade för att vara annorlunda ändå.

Det här, det som alla andra har, det kändes så ouppnåeligt att jag bara "Nämen, då skiter vi i det. Det funkade obviously inte så." eller "Jag kan inte vara den personen" och då har jag någonting annat att välja här. Det absolut tydligaste sättet att säga "Jag tillhör inte er, men jag är inte sämre för det" är att välja att tillhöra en annan grupp. *

Två personer i upplevelsegruppen tar upp förändringar i identitet i relation till mobbningen. Den ene beskriver då anammandet av alternativa livsstilar. Den andre berättar om hur han för att stå ut med mobbningen började spela en karaktär, som efterhand blev svår att skilja från hans egen identitet. Han beskriver karaktären som följer:

Den här personen bryr sig inte om andra människor och andras behov. Det är en person som inte är aktivt elak, men kan vara ganska hänsynslös. Den här personen ser socialt umgänge som ett nödvändigt ont, eller i alla fall inte något som... Inte något som är dåligt.

Nej, det låter fel. Inte nödvändigtvis som något positivt. Den här personen är en social kameleont istället för att vara sig själv. Den här personen är feg. Feg i det sättet att... Vågar inte säga, ragga på någon för risken att man skulle bli nobbad eller... Vågar inte pröva på nya saker för att han är rädd att misslyckas. Den här personen vet vad han vill, men bryr sig för mycket om... Bryr sig för mycket om hur andra ser på honom och gör inte det han vill för att det skulle associeras negativt till honom. Det är både en person som inte bryr sig om hur andra känner, men bryr sig om vad andra tycker. Och det är ju inte så bra, liksom. Hur mycket av det som egentligen är jag och hur mycket som är den där personen, det kan jag ju inte veta. Det kanske är så att det skulle bli så ändå, kanske så att jag kan råda bot på det. Men den här personen är liksom hårdhudad. Det är den funktionen som mitt skal skulle ha, så att jag inte skulle ta åt mig så mycket av vad alla andra... Men det gjorde jag ju ändå, så klart. *

Att tänka på mobbning

Samtliga åtta deltagare reflekterar vid något tillfälle över hur det är att tänka på, respektive prata om, mobbning i nutid. De berättar också om hur det är att tänka på mobbningen medan den fortfarande pågår. Fyra av fyra deltagare i upplevelsegruppen belyser skillnader mellan det de tänkte då och det de tänker nu. I två av fallen inkluderar detta element av mobbningen som de inte kommit att definiera som mobbning förrän i efterhand, exempelvis att bli ansatt av en lärare eller att bli utfryst. En person uttrycker att det är svårt överlag att skilja konkreta händelser från efterkonstruktioner och omtolkningar.

Sju deltagare, varav fyra i inlevelsegruppen, uttrycker sig ha varit mer eller mindre medvetna om mobbningen medan den pågick. Tre av fyra i inlevelsegruppen menar att de kände igen sig när de för första gången hörde talas om mobbning, den fjärde menar att hon vid tillfället var medveten om att hon blev utsatt, men kanske inte såg det som just mobbning. För en person i upplevelsegruppen har ”mobbningnarrativen” vuxit fram efterhand och han har svårt att skilja ut hur han satte samman delarna under skolåren. En deltagare menar att det kanske varit bättre om hon inte förstod att hon blev mobbad:

[Förstod] gjorde jag väl redan i första klass... Det kanske hade varit bättre om jag inte hade fattat det (Intervjuare: Svårt att säga), men i början så gjorde jag ju inte det, för

då... Jag kommer ihåg att jag såg fram emot att börja skolan, när jag var liten och sedan så blev det ju inte alls så som jag hade tänkt mig. Jag vet inte hur lång tid det tog innan jag insåg det, men... Jag vet att i början, när då läraren höll på så begrep jag inte varför hon höll på så. (...) Jag vet inte om jag tänkte på det, just det, som mobbning, utan det var nog mera när de var de i klassen, men som vuxen har jag ju förstått att det var ju även det med läraren.

*

Oviljan att se sig som någon som blir mobbad tas upp av två personer i upplevelsegruppen och två i inlevelsegruppen. I upplevelsegruppen förknippas detta med frågan om varför man blir utsatt. Tre i inlevelsegruppen och två i upplevelsegruppen menar att de försökt undvika att tänka på att de blir utsatta. Detta beskrivs som ett sätt att klara av dagen. En deltagare i upplevelsegruppen upplever tvärtom att det kan vara bekvämt att se sig som ett offer, jämfört med att fundera över sin egen delaktighet.

Tre av fyra deltagare i upplevelsegruppen nämner att mobbningen är något som de ofta tänker på även idag, ibland flera gånger i veckan. Samma tre tar också upp att de har försökt reda ut för sig själva vad det var som hände och varför. En anledning till att tankarna kommer upp är för alla tre upplevelsen att det som hände påverkar dem än idag. En person känner sig stundom småsint för att han fortfarande ”håller fast vid gammalt groll”.

Tre deltagare i upplevelsegruppen tar upp att minnen kommer tillbaka medan de pratar om det, varav två benämner det som jobbigt. En deltagare gråter under intervjun. Två deltagare beskriver det som främmande att berätta i sådan omfattning, varav en person tackar för att han fått den möjligheten. En person menar att hon har utelämnat delar som skulle vara för jobbiga att prata om. Tre deltagare har pratat om sina upplevelser i terapi. En berättar att han överlag inte har svårt att prata om sina upplevelser. Fyra personer, varav två per grupp upplever att mobbning inte är något ”man” generellt pratar om.

Tre av deltagarna i inlevelsegruppen beskriver det som svårt att sätta sig in i rollen som utsatt, varav två uttrycker en vilja att veta mer. Två personer upplever att situationerna de beskriver ligger nära dem själva. Två noterar till och från att de tycker synd om personen de beskriver.

(Intervjuare: Sedan är det lunchdags.) Neej, soorgligt, jag tycker så synd om henne. Ja, eftersom man inte har någon att sitta med så sitter man väl själv, antar jag. Det är nog den absolut jobbigaste delen på dagen. **

En deltagare talar i första hand om mobbningen ur ett ”jag”-perspektiv och en berättar i huvudsak om en tredjeperson. En deltagare talar i ”du”-form. En deltagare alternerar mellan ”jag”, ”man” och tredjeperson.

De vuxna

Vuxengestalter figurerar i alla åtta berättelser, det vill säga lärare, rektorer, föräldrar, kuratorer och i ett fall en terapeut. Åtta av åtta deltagare tar vid något tillfälle upp förväntningar på de vuxna att reducera mobbningen. Det varierar i vilken grad förväntningarna infriats. Sex deltagare har vid något tillfälle upplevt att de vuxna inte är benägna att reducera mobbningen.

I inlevelsegruppens berättelser är personens föräldrar inte införstådda med att deras barn blir utsatt för mobbning. Deltagarna är av olika anledningar inte bekväma med att prata om mobbning i hushållet. Tre deltagare nämner ”skam” som en sådan anledning. Två menar att de inte vill sänka stämningen med svåra samtalsämnen. En person hamnar i våldsamt bråk med sin mamma över att inte vilja gå till skolan. I en berättelse har föräldrarna hört talas om mobbningen tidigare, vilket lett till att deltagaren vill ge intryck av att situationen förbättras och därför inte längre pratar om det. Samtliga fyra i inlevelsegruppen undviker att tala sanning om föräldrarna vid middagsbordet frågar hur det varit i skolan. I ett fall ser föräldrarna på personen att de mår dåligt, vilket motiverar personen att ”säga de rätta kodorden” för att slippa vidare frågor.

I upplevelsegruppen berättar tre av deltagarna om tillfällena då deras föräldrar blivit varskodda om det som händer. I ett fallet har föräldrarna varit engagerade i att ge sitt stöd och motverka mobbningen från första början, både genom att lyssna, trösta, komma med råd och genom att ta kontakt med lärare och rektorer på skolan. Effekterna av detta har varierat från situation till situation. En person berättar att hon pratat med föräldrar och att de varit i kontakt med skolan, men att detta antingen inte fångats upp av lärarna eller att det lett till en förvärring av situationen.

De tog avstånd och de hotade att om jag skvallrade för mamma skulle jag få det värre, så man bar ju mycket inom sig och så också. Men jag pratade ju mycket hemma, det gjorde jag ju, och det var mycket sedan att när mamma hade tagit kontakt med lärare eller sjuksköterska och så, så fick man ju mer sedan, för då försökte ju, tog de ju tid att prata med de här busfröna och dem som var taskiga och då fick jag det i nacken sedan liksom. *

I det andra fallet har föräldrarna hämtat hem deltagaren från en övernattningsläger där han bröt ihop och därefter tagit kontakt med BUP, vilket mynnat ut i samtalsterapi. Två deltagare är idag själva föräldrar och har delat med sig av sina egna erfarenheter till barnen, kommit med råd och satt sig för att inte låta dem bli utsatta för mobbning.

Jag får säga en sak som jag tycker är bra... egentligen, och det är att i och med att jag har varit i den situationen, så vet jag ju hur det kan vara och hur det kan kännas och jag tror att det har nog gjort att jag har kunnat stärka mina barn på något sätt, för att försöka att inte de skulle hamna där. Jag tror att jag har lyckats med det. Det verkar inte som att de gjort det. Då har jag också sagt till dem att skulle det vara något sådant så får de lov att säga det. *

Fyra av fyra deltagare i inlevelsegruppen beskriver lärarövervakade moment som en lättnad, då mobbarna inte kan antasta dem öppet med lärare närvarande. En deltagare håller sig synlig för lärare även på rasterna. Ingen lärare beskrivs som medveten om att mobbningen förekommer. Tre av fyra menar att mobbningen är anpassad på så sätt att lärarna inte ska bli varse om att den försiggår, exempelvis genom kommentarer som ”går under radarn”.

I upplevelsegruppen tas lärare upp i flera olika funktioner. Två personer omnämner lärare som hjälpsamma. Tre personer beskriver lärare som ”inte såg” vad som försiggick, varav en upplevt att lärare som lade märke det dåliga måendet tillskrev detta andra förklaringar. Två personer beskriver lärare som inte brydde sig. En person berättar att han vid tillfälle fått stöd från lärare, genom att han fick prata i enrum efter ett utbrott. Han beskriver detta som värdefullt, samtidigt som han noterar att inte heller den läraren såg hela situationen.

Tack och lov var det då en lärare som fattade att det här är långt mer än bara en obstinat tonåring, så hon tog bara in mig i ett rum och satt och pratade en stund. Det var väldigt, väldigt skönt att hon lyssnade på mig i alla fall, men hon förstod inte heller hela situationen, liksom. Det var ingen som s-... Lärarna brydde sig någonting enormt, det gjorde de, men de kunde inte se vad jag såg. De såg inte hela min bild, för de hade honom också och han var ju liksom guldpojken typ. *

Tre personer har erfarenheter av lärare som förstärkt mobbningen, genom att förnedra offret inför klassen, genom utöva ”jantelag” eller genom att belöna statuskillnader. Två personer i upplevelsegruppen berättar om lärare som varit delaktiga i att fostra en känsla av medskyldighet, exempelvis genom att antyda att offret provocerat mobbarna, genom att

tvunga mobbare och offer att be om ursäkt till varandra eller genom att bestraffa dem gemensamt. En deltagare omnämner en lärare som en av mobbarna.

Två upplevelsedeltagare arbetar idag själva som lärare och en annan är aktiv som ungdomsledare. De berättar att de har kunnat använda sina erfarenheter för att reducera mobbning hos sina elever, exempelvis genom nolltolerans för elaka kommentarer och genom att aktivt röra sig på platser där mobbning riskerar att förekomma.

Tre av fyra deltagare i upplevelsegruppen beskriver kvarlevande, negativa känslor gentemot sina rektorer, som de inte upplever tagit mobbningen på allvar. Två personer har erfarenhet av att rektorerna försökt bortförklara mobbarnas beteende. Två personer har erfarenhet av att rektorer antytt medskyldighet. Två personer har erfarenhet av att rektorer gjort effektiva insatser. Samma två har erfarenhet av att rektorer gjort ineffektiva insatser. Övriga två beskriver enbart samtal med rektor.

Två deltagare berättar om skolpersonal som framgångsrikt släckt ut mobbning för andra klasskamrater, vilket medfört en känsla av att deras situation inte tas på allvar.

Fem personer, varav tre i upplevelsegruppen, ger exempel på vuxna som normaliserar mobbning genom att benämna de inblandade som ”barn” tillsammans med en antydning om att mobbningen helt enkelt är något som barn gör, att mobbningen inte är mobbning utan ”barn som bråkar” och/eller att det ändå inte kommer spela roll när de blir äldre. Sådana antydningar tas i samtliga fall upp ironiserande.

En vuxen person kan ju också titta på en person och säga ”jamen, du är ett barn, du har mycket att lära dig, det här är något som är del av det”. Men för mig var det liksom hela mitt liv. Jag visste inte någonting annat, och att få höra det... att det blir bättre när du blir äldre, när jag liksom själv inte vill gå till skolan längre för att det funkar inte, det... Nej, det är fruktansvärt faktiskt. *

Insatser

Sju deltagare, varav fyra från inlevelsegruppen nämner vid något tillfälle att skolpersonal pratat i klasserna om mobbning eller haft temadagar för mobbning. Fyra deltagare, två från vardera grupp, har upplevt att sådana samtal varit alltför generella för att leda till insikt om det som händer i klassen, än mindre till förändring. Två personer, en ur varje grupp, upplever att skolor undviker att namnge mobbare för att det är synd om dem.

Om man har mer ärlig kommunikation, liksom "DU gör detta", då tror jag man kan komma mer till bukt med det. Men det var alltid så i skolan att några hade varit taskiga med någon och då var det "Några har gjort detta mot någon". Bara... öhh? [...] Man är så snäll att man gör folk en otjänst. Till exempel då de som utsätter för mobbing. Liksom "Stackare, vi kan ju inte säga till dem att de mobbar", men det kanske hjälper. "Inser du vad du gör? Sluta." **

I de två fall då interventioner på klassnivå anses ha haft en påtaglig inverkan har det varit till hjälp för klasskamrater som blir retade, dock inte för deltagarna själva. En person berättar att elever i helklass uppmuntrats att räcka upp handen och säga till om någon gjort något dumt mot dem, vilket personen själv inte gjort. De två deltagare som gick i skola på 70- och 80-talet har en uppfattning av att man pratar mer om mobbing i skolan idag än vad man gjorde på deras tid.

Tre av fyra i upplevelsegruppen och en i inlevelsegruppen tar även upp andra sorters insatser från skolpersonal avsedda att motverka mobbing eller delvisa aspekter av mobbing. Samtliga har varit med om att sitta och prata med rektor/lärare/föräldrar tillsammans med personen de anklagar, och i tre av fallen be om ursäkt till varandra. Två personer beskriver tillfällena där den vuxne tog den mobbades parti. En person har fått skriva på ett kontrakt tillsammans med sin mobbare om att inte reta upp varandra mer. En person fick frågan om han ville polisanmäla mobbaren för rasistiska uttalanden.

De tre i upplevelsegruppen nämner även tillfällena där mobbaren ensam kallats in för att prata med någon. Alla tre markerar någon gång detta som det de "på sin höjd" eller "i bästa fall" kunde förvänta sig om de sade till. I två fall har detta lett till verbal eller fysisk bestraffning av personen som "skvallrade".

Skolpersonalen undrade vem det är som gör det. Det är nervöst att säga, för lärarna valde att prata med det gänget, och det var inte roligt dagarna efter det. Då var det "Du har skvallrat, fy fan, det ska du få för". Då var jag rädd igen och nervös för att gå till skolan och så. *

Tre tar upp att de fått sitta själva och prata med personal, varav två uttrycker upprördhet över att de berättat utan att någon gjorde någonting. Två personer kom i kontakt med BUP eller barnläkare som "kanske var BUP".

En person tilldelades av rektorn en "livvakt" i formen av en äldre elev som såg till att befinna sig i närheten på lunch och raster. Detta upplevde hon som hjälpsamt. En person berättar att lärare förbjöd elever från att lämna inbjudningar till kalas på skoltid om inte alla

blev bjudna. En deltagare gavs under gymnasietiden utrymme att berätta om sina egna upplevelser på lektionstid som en insats för att hjälpa en annan person som blev utsatt.

Livet efteråt

De fyra upplevelsedeltagarna talar alla med års avstånd till sina upplevelser, men det förflutna lever ännu kvar i både negativa och positiva bemärkelser. I inlevelsegruppen kliver fyra av fyra ur rollen med hopp för framtiden, förutsatt vissa omständigheter.

De fyra deltagarna i upplevelsegruppen hänvisar alla till olika aspekter av självbilden som ännu inte läkt fullständigt. Tre deltagare talar om sänkt självförtroende. Två talar om brist på socialt självförtroende. Två deltagare berättar om varaktiga kroppskomplex. En person upplever att han aldrig riktigt kom till freds med den identitet han anammade under högstadiet.

Det är en känsla som jag tror är mitt värsta arv från mobbningen, att man har... Tänk dig att du får ett manus. Du ska spela i en pjäs... (...) och så övar du in den här karaktären, och varje gång du träffar din teatergrupp så är du den karaktären. Du låter dem aldrig se någon annan. Du kör total method [acting] och du bara är alltid den karaktären, så de träffar aldrig på någon annan. Och sedan så kör ni 100 föreställningar, men när sista föreställningen är slut och du ska träffa dem efter detta på någon... så får du reda på att den här pjäsen har aldrig hänt. Det här har aldrig hänt, liksom. "Vadå pjäs, vad pratar du om, du har aldrig spelat någon...?" "Nämen jag har manus här för att bevisa det", men du hittar aldrig manus någonstans. Manus tycks aldrig ha existerat och du spelar fortfarande din roll. Och du vill gärna bli dig själv igen, men du har glömt vem du själv var. Ingen kan berätta för dig vem du var, för de har bara träffat dig som din roll och du kan inte bevisa att det var en roll, för det finns inget manus någonstans. Om du någonsin skulle lyckas bli dig själv så vet du inte, för du har inget att jämföra med. *

Tre personer har gått i terapi där de bland annat pratat om mobbningen. Två deltagare tar upp självmordstankar i relation till mobbning under olika delar av livet. För en person finns tankarna med ännu, men han vet inte säkert hur mycket som fortfarande bottnar i mobbningen och dess effekter. En person upplever än idag fysiskt obehag av att befinna sig i en skolbyggnad. De två äldre deltagarna beklagar sig över att något som hände för så länge sedan kan påverka så starkt än idag.

Det påverkar en så mycket att man går sönder och blir förstörd på insidan. Man brukar ju säga så att liksom, det går över när man gifter sig. Det är ju ett vackert talesätt, men det går inte över, när man gifter sig. Att man... Man får skavanker och blåmärken på insidan, som är svårläkta och man skulle ju vilja vara utan det givetvis, men man har ju på ett sätt ändå fått en erfarenhet av alla de här mobbningåren så att man kan se och rädda andra. Kan jag få någon annan att sluta mobba eller någon mobbad att må bättre så känner jag ju det som någon form av seger för mig. *

Även positiva effekter av mobbningen kommer upp i intervjuerna. Samtliga fyra personer pekar på att de idag står upp för andra som blir utsatta, varav tre personer jobbar i kontakt med barn och ungdomar där de direkt kan använda sig av sina egna erfarenheter. Två personer tar upp att mobbningen gjort dem mer accepterande för att vara annorlunda. För en av dem blev utsattheten en katalysator för att prova på nya livsstilar, vilket medfört ett gradvis bättre mående. Så här beskriver han tiden omedelbart efter att den mobbade klassen bröts upp:

Det var när jag gick i åttan som jag valde att jag ska bli alternativ. Då var det mycket så här shock value, typ. Det var jätteviktigt för mig då att kunna definiera mig stentydligt, som någonting som klart inte var som dem. *

Samma deltagare upplever även att mobbningen som präglats av könsnormering spelat en stor roll i utvecklingen av hans könsidentitet, som idag innefattar att vara transkille.

Tre av deltagarna i inlevelsegruppen rör också vid eventualiteten att personer som utsatts för mobbning blir mer benägna att röra sig bort från normer i livet. En person menar på att man får en större integritet och övertygelse att "vara sig själv". En person formulerar det som att personen i större utsträckning lär tänka mer som individ i kontrast till att dras med i en gruppmentalitet. Två av inlevelsedeltagarna tror att de utsatta överlag kan komma att trivas bättre i sällskap av andra med liknande erfarenheter i framtiden.

Tre deltagare i inlevelsegruppen tar upp att självförtroendet kan vara lågt inför framtiden och två tar upp att det vara svårt att lita på nya grupper. Tre av fyra menar på att en mer positiv erfarenhet på gymnasiet kan bli läkande, varav två känner sig vid att det kan vara svårt att inledningsvis ta emot en hjälpsam hand. Två personer tar upp att lidande skolresultat kan ha en permanent effekt på livet. En person nämner att den utsatte eventuellt kommer söka terapi, då för att arbeta med skam, förakt, förnedran, känslor av underlägsenhet, svårigheter

att uttrycka känslor och kanske aggressiva fantasier. En person lyfter att copingstrategierna lär ha blivit en del av den utsattes personlighet, och tror att en känsla som framför allt kan följa med är den av att aldrig ha fått något riktigt ”closure”. Hon tar upp att inverkan på livet lär ta sig olika former för olika människor:

Det beror ju på hur stor törn man fått sig i självförtroende. Man kanske inte vågar grejer man egentligen hade velat och tror att man inte kommer klara av det eller att man inte kommer få någon support. Eller så kanske det blir åt andra hållet: ”Jag har fan tagit mig igenom den här mobbningen. Då kan jag göra vad som helst.” **

Att komma i kontakt med mobbarna

Sju deltagare, varav tre från upplevelsegruppen, berättar om hur de förhåller sig till sina mobbare idag. Önskemål om en ursäkt kommer upp i sex av berättelserna, varav två i upplevelsegruppen. Den tredje menar på att han inte har något intresse av att förlåta. Fem personer, varav tre i upplevelsegruppen, skulle se ett värde i att mobbare har tänkt på mobbningen i efterhand, i jämförelse med att ha glömt eller kanske aldrig ha sett det som mobbning till att börja med. Två personer i upplevelsegruppen menar på att det kan kännas hårt om mobbarna idag lever ett vanligt liv som vem som helst:

Då facebook-stalkar man dem lite grann, och så upptäcker man att det är helt normala människor som gör helt normala grejer och har precis fått sitt första barn och ska gifta sig... pluggat ekonomi [utomlands] eller blivit musiker eller vad det nu... Liksom, det är människor som vem som helst och som kanske helt glömt bort att de var mobbare eller som inte förbättrats något och det är... Och samtidigt kanske de fortfarande är sådana. Vad vet jag? Men kanske har de formats lika mycket av det de gjorde som jag har gjort, och jag tror att det som jag återvänder till i tanken är... Varför ska jag lägga någon tid på dem? *

Två i upplevelsegruppen har träffat någon av sina mobbare på senare tid. Hur de hanterat det har berott på hur personen betett sig. I ett fall försökte mobbaren prata som till vem som helst och då gick deltagaren därifrån utan att säga något. I två fall har mobbare fört på tal hur taskiga de var och bett om ursäkt. I ett fall ledde detta till att de fortsatte prata, i det andra beskriver deltagaren upplevelsen så här:

Och så när jag stod på perrongen såg jag en kille och tänkte "åh nej". Då var det en kille som gått i min klass och så tittade han på mig och så säger han bara "förlåt". Och jag bara kände... JA! Plus att jag liksom tittade på honom, bara "ja, bättre sent än aldrig", tänkte jag. Det for jättemånga tankar genom huvudet, för jag tänkte också "Menar han verkligen det som han säger?" (...) Jag vet inte om jag sade någonting. Jag tror bara att jag tittade på honom och tänkte en massa. Men det är den enda som gjort det, vid det enda tillfället. *

Två av de fyra i inlevelsegruppen spekulerar i hur de skulle reagera på att träffa någon av sina mobbare ett antal år senare. Båda menar då att det beror på mobbaren. Om hen ber om ursäkt skulle det upplevas som värdefullt, men de skulle inte vara öppna för att bara kallprata. De två deltagarna tar båda upp att det kan vara konfliktfyllt att få veta att mobbarna lever normala liv idag.

Jag springer inte därifrån, för jag vill se om han tänker be om ursäkt, om det är därför han går fram till mig. Om det inte är det så tänker jag bara säga något riktigt otrevligt och gå därifrån, om han bara vill typ prata skit och typ subtilt anmärka om sin överlägsenhet, då tänker jag bara gå därifrån... Och säga något elakt. Eller elakt, skulle jag inte säga, men något äkta i alla fall. Typ "Mobbar du fortfarande folk, din jävla idiot?" eller något sånt. Det hade jag velat säga. Det tänker jag att tio år senare har jag byggt upp den självsäkerheten för att kunna säga det. **

De fyra i upplevelsegruppen tar alla upp sätt de hade velat konfrontera sina mobbare på, då eller nu, om än tre personer noterar att de inte tror att de kommer söka upp dem. Två personer hade velat visa på konsekvenserna det fått på deras liv. Två personer hade velat visa att de finns kvar trots försök alla att bryta ned dem. En person hade velat klippa till en mobbare. Tre personer hade velat säga ett sanningens ord i stil med följande:

Jag tror jag hade slagit honom i ansiktet ett par gånger. Jag har faktiskt längtat lite efter en klassåterträff där jag kan gå fram och bara [slagljudeffekt] och sedan är det över. Nej, jag hade lugnt och sansat sagt åt honom att dra åt helvete och sluta ge sig på någon bara för att den personen är ensam eller kanske... sluta bete sig som en femåring, typ. Jag hade velat fråga honom "Vad får dig att tro att det här är okej? Varför är det roligt att skratta åt det här? Vad får du ut av det här? Är du så pass maktlös att du måste känna någon form av

uppfyllt kontrollbehov av att sparka nedåt?”, liksom. Sedan hade jag velat gå till rektorn och säga ”Hur kan du vara så blind?” Det hade jag velat göra. *

Diskussion

Resultatdiskussion

Syftet med föreliggande studie är att utforska och beskriva föreställningar om mobbning för att uppnå en fördjupad förståelse av hur mobbning uppfattas i samhället. De teman som identifierats är Mobbningen, Offret, Mobbaren, Vänskapsrelationer, Anpassning, Att tänka på mobbning, De vuxna, Insatser, Livet efteråt och Att komma i kontakt med mobbarna. Temana diskuteras så väl i förhållande till teori som i förhållande till de två deltagargrupper som ryms in under vardera.

Mobbningen. Cauty et al. (2016) pekar på hur deltagare i kvalitativa studier tenderar att ta upp fenomen som inte ingår i forskningsdefinitionen för ”mobbning”, men som i berättelsen inte tycks skilja sig från begreppet. Samtliga av deltagarna beskriver upplevelser som stämmer överens med Olweus (2003) definition av mobbning som upprepade negativa handlingar över tid, samtidigt som flera deltagare också tangerar de raffinerade, yttre gränserna på begreppet.

En vanlig upplevelse att de negativa handlingarna först börjar upplevas som negativa när de hopar sig, vilket antyder en svårighet med den subjektiva värderingen. Handlingar som inte är ämnade göra ned en annan person kan likväl bli del av mobbningupplevelsen i hur de tolkas som delar av en större helhet och handlingar som till en början upplevdes som uttryck för ett rivalskap kan i en förändrad kontext börja upplevas som mobbning. En person förebrår sig om risken för efterkonstruktioner i att han har svårt att i efterhand avgöra vad som hände på riktigt och vad som bara låg i tolkningen.

Svårigheter i värderingstolkningen ställs på sin spets bland annat i hur en person i upplevelsegruppen talar om konstanta ifrågasättanden som tolkats av vuxna som enskilda bråk- eller gnabbincidenter och pekar på hur svårt det kan vara för andra att se hela situationen även om de bryr sig, eftersom de inte har ”hela min bild”. Flera av de kvinnliga deltagarna flaggar för en form av mobbning som består i menande blickar och axelryckningar, som kan vara svåra att ”beskriva eller kommentera på”.

Något som kommer upp i flera berättelser är också begreppen ”klassisk” och ”stereotyp” mobbning. Epitetet används som en hypotetisk kontrast till eller värdering av den upplevelse som beskrivs. Användningen skulle kunna tolkas som uttryck för den kulturella

laddning som Canty et al. (2016) menar att mobbning hunnit alstra i vardagligt språkbruk. Fysisk mobbning, total brist på vänskaper och att vara ny i klassen tas upp som exempel på vad som innefattas i klassisk eller stereotyp mobbning, men ingen sådan aspekt är konsekvent över alla användningar. Det är intervjuarens tolkning att begreppen använts godtyckligt, med en förväntning att intervjuaren redan ska ha en viss uppfattning om vad som är klassiskt eller stereotyp. Förekomsten av den typen av förväntningar skulle vidare belysa termernas vedertagenhet i vardagligt språkbruk, men det är en tolkning som är svår att substantiera eftersom den enbart förekommer icke-verbalt i samspelet mellan deltagare och intervjuare. En av deltagarna som talar om "stereotyp mobbning" i inlevelsegruppen avstår från att definiera sin egen bakgrund av att ha blivit retad under en termin som mobbning, trots att hans beskrivning matchar Olweus (2003) definition.

Offret. Intervjuaren använde sig inte av begreppet "offer", utan hänvisade till personer som blir utsatta för mobbning. Inte desto mindre tog alla deltagare i inlevelsegruppen någon gång upp "offret", ännu en roll som studerats i tidigare forskning (Cook et al. 2010; Navarro Navarro, Larrañaga & Yubero, 2016; Olweus, 2003; Thornberg & Knudsen, 2011; Thornberg et al. 2014). I användningen framstår "offret" syfta till personen som blir utsatt för mobbning. Att benämningen inte förekommer lika flitigt i upplevelsegruppen kan förmodligen delvis förklaras med att deltagarna talar om sig själva, vilket minimerar behovet av en rollbeskrivning.

En upplevsedeltagare diskuterar "offerpersonligheten" som en "osympatisk" del av honom själv, vilket även kan indikera en negativ laddning i begreppet. Samma person beskriver att det samtidigt kan finnas en lockelse i att vilja se sig som ett offer, eftersom man slipper fundera på sin egen delaktighet. Två av deltagarna i upplevelsegruppen menar på att de inte alltid ville tänka på att de blev utsatta, en inställning som också speglas i tre av inlevelseberättelserna.

"Offerpersonligheten" kommer också upp i tre av inlevelseberättelserna. Personligheten framstår bestå i att inte säga ifrån, vara fysiskt obenägen att försvara sig, reagera "tacksamt" på provokationer, samt ha förväntningar på att bli utsatt och agera därefter. En stor del av den beskrivna personligheten stämmer väl överens med Olweus (1999) benämning "passiva offer", som år 1999 beräknades utgöra 80-85% av offerpopulationen. De listade personlighetsdragen matchar också flera av de anpassningar som inlevelsedeltagarna menar sig genomgå för att uthärda eller motverka mobbningen, som tystnad och korta, oladdade svar. Att offret har en förväntning på att bli mobbad kan tänkas gestalta sig i valet att gömma sig under rasterna, dölja att de är ensamma när mobbarna är i

närheten, komma i pricktid till lektionerna, skolka och planera morgondagen. I upplevelsegruppens berättelser syns likaså förväntningen i ständig vaksamhet och medvetenhet om var mobbare respektive lärare befinner sig. Anonymitet, osynlighet och försök att inte ta åt sig kommer upp i båda grupper. Att ”offerpersonligheten” dröjer sig kvar i den utsträckning som en av upplevsedeltagarna beskriver kan liknas vid Thornbergs (2011) uppfattning att offer internaliserar utsattheten, som därmed fortsätter även efter att den externa situationen förändras. Thornberg (2011) talar även om processen där offret får ett negativt stigma om sig som avvikande. Två deltagare i upplevelsegruppen pekar på hur de gjorde i efterhand tagit beslut att avvika från normen på sätt som de själva väljer och står för, vilket kan betraktas som en motreaktion på det negativa stigmat. Avvikandet blir istället en upplevd styrka i olikhet till den svaghet som mobbare och andra klasskamrater fått det att framstå som.

I upplevelsegruppens berättelser kommer också ett antal exempel upp på fysiskt och verbalt motstånd, samt involvering av lärare och rektorer. I inlevelsegruppens berättelser tas sådana taktiker enbart upp som exempel på hypotetiskt motstånd som inte fungerat. Offren i inlevelseberättelserna tenderar i intervjuarens tolkning vara mer rena ”passiva offer”, medan deltagarna i upplevelsegruppen i högre frekvens också gör aktivt motstånd. Ingen av deltagarna använder sig av begreppet ”mobbare-offer”, men idén om att en nuvarande mobbare kan vara ett tidigare offer tas upp av en deltagare i upplevelsegruppen. En av upplevsedeltagarna berättar huvudsakligen om aggressiva svar på mobbningen som att upprepade gånger hamna i slags- och spörsmål med ledaren. Detta ledde i hans upplevelse till att rektorn inte betraktade mobbningen som mobbning. Möjligen har det provokativa offret eller ”mobbare-offret” som Olweus (1999), Dulwus, Sawyers och Theriot (2006) och Cook et al. (2010) studerat inte fått samma genomslag som det passiva i befolkningen, vilket kan antydast av hur inlevelsedeltagare inte beskriver några motaggressioner och upplevsedeltagare ger exempel på situationer där de vuxna tolkat mobbningens slag som bråk. I led med Olweus (1999) påstående om att fler elever tenderar att vara inblandade i trakasserier av mobbare-offer har den överrensstämmande deltagaren en upplevelse av att hela hans klass var inblandad.

Mobbaren. I led med tidigare forskning (Cook et al. 2010; Navarro, Larrañaga & Yubero, 2016; Olweus, 2003; Thornberg och Knudsen, 2011; Thornberg et al. 2014) på de inblandade rollerna återkommer ”mobbaren” konsekvent över berättelserna. Olweus (2003) definierar mobbaren som den person som initierar en negativ handling gentemot offret i en mobbningkontext, vilket stämmer överens med åtminstone fem deltagares användningar av begreppet i intervjuerna. Termen används också för att beskriva konsekventa utövare av

mobbing (Cook et al. 2010; Navarro, Larrañaga & Yubero, 2016; Thornberg & Knudsen, 2014; Thornberg et al. 2014), vilket kan antas vara fallet när ”mobbare” tas upp utan vidare situationskontext, samt när någon omnämns som mobbare även efter det att mobbningen upphört, som när deltagaren träffat en av sina mobbare i vuxen ålder eller besökt mobbarnas Facebookprofiler.

Tre personer tar upp en särskild typ av mobbare, ”ledaren”, som förefaller vara en viktig komponent för att mobbninghandlingar ska äga rum överhuvudtaget.

Upplevelsedeltagaren som tar upp fenomenet menar att både ledaren själv och övriga klasskamrater gick att umgås med utan vidare problem så länge de inte var enade. Sett till Olweus (2003) cirkelmodell för mobbningsituationer tycks ledaren fylla samma funktion som ”mobbaren” i att hen påbörjar mobbningen och utgör en aktiv del av det fortsatta förloppet. Övriga mobbare skulle då fylla samma funktion som ”följare” eller ”sympatisörer/passiva mobbare”. Skillnaden mellan ”ledare” och ”mobbare” tycks vara att medan ”mobbaren” i cirkelmodellen kan vara en ny person från situation till situation beskriver ”ledaren” en särskild individ som fortsätter att initiera mobbninghandlingar.

I tre av inlevelsegruppens berättelser gestaltas mobbarna som en särskild kompisgrupp i klassen som offret bör undvika på rasterna och lunchen för att slippa förnedring. Någon sådan kompisgrupp tas inte upp av upplevelsedeltagarna. Detta utesluter inte att sådana grupper kan ha förekommit, men de får inte tonvikt i intervjun. I två av berättelserna är kompisgruppen de enda utövarna av mobbing. Oavsett om en sådan grupp förekommer eller inte utövas mobbningen i inlevelsegruppens berättelser uteslutande av klasskamrater, medan flera upplevelsedeltagare utöver klasskamrater beskriver personer från andra klasser samt lärare. Det är möjligt att skillnaderna i gestaltning speglar olika förväntningar på vem som är mobbare.

Alla deltagare tar upp olika drivkrafter som mobbare antas ha, men bara två deltagare tillskriver motiv till individerna de själva berättar om, då ”att vara taskig”. De antagna drivkrafterna som tas upp är ovilja att själv hamna utanför gruppen, provokationen som rolig aktivitet, outtalad förälskelse, karaktärstestande av offret, utagerande av dåliga omständigheter i hemmet, att mobbningen bara är ett typiskt beteende bland barn, inneboende osäkerhet och medlemskap i ett hive mind. Olikt barnen i Thornberg och Knudsens (2011) studie på attributioner av mobbing förkastar tre av fyra deltagare i föreliggande studie osäkerhet som ett sådant motiv. De menar att det är en stereotyp eller dålig ursäkt. Andra motiv som barnen i Thornberg och Knudsens (2011) studie tar upp, som att vilja vinna makt

och popularitet, att hysa fientliga känslor mot offret eller att mobbarna mår bra av att mobba, överlappar bara delvis med de motiv som tas upp av deltagarna i föreliggande studie.

Åskådarna. Medan flera av deltagarna omnämner den generella ”mobben” eller ”de neutrala” som en slags kontrast till mobbarna är det sällan som någon åskådare ges utrymme i berättelserna, varför författaren inte har kunnat motivera inklusionen av ett sådant tema i resultatdelen. I Thornberg och Knudsens (2011) studie var det bara 13% av barn som attribuerade mobbning till andra jämnåriga, i hur de tog mobbarens parti i konflikter, belönade mobbarna med uppmärksamhet eller respekt eller var delaktiga i normen där avvikande inte tolererades. I kollektivistiska modeller som social kapitalteori och dominanst teori ses sådana belöningar och normeringar som vitala delar i förklaringen av mobbning (Ewans & Smokowski, 2015). Den eskalerande intoleransen för avvikande fångas också upp i Thornbergs artikel från 2011, och återkommer i hur deltagarna i föreliggande studie beskriver upplevelser av att inte vara del av klassen och deras person tolkas negativt oavsett vad de gör. Två av upplevelsedeltagarna pekar också på lärarnas delaktighet i normsättningen.

Samtliga deltagare i upplevelsegruppen kan sägas beskriva sig själva i åskådarp positionen när de talar om egna inställningar till att bevittna mobbning. Två upplevelsedeltagare beskriver upplevelser av orättvisa när de såg andra få hjälp med sin utsatthet som de själva inte fick. En av deltagarna berättar om en äckelkänsla som medföljde insikten att han varit del av mobben när någon annan blev mobbad. Alla menar att de skulle säga ifrån om de såg någon annan bli utsatt, och två personer ger också exempel på när detta har hänt. Eftersom intervjuerna enbart inkluderar information från de intervjuade är svårt att avgöra hur detta förhåller sig till Bondü, Rothmund och Gollwitzers (2016) noterade samband mellan utsatthet och igenkänning av offersituationer, samband som i deras studie gått att bevittna i tonåren men inte i vuxen ålder. Hawkins, Pepler och Craig (2001) menar att 43% av barn i skolålder indikerar att de alltid hjälper mobboffer medan det bara är i 19% av mobbningsituationer som någon jämnårig gör ett försök att intervensera. Hur andelarna förhåller sig för enbart offerpopulationen går inte att uttala sig om.

Ingen av inlevelsedeltagarna beskrev sig som ”mobbare” eller ”offer”, men det hände att någon hade bevittnat att en klasskamrat blev utsatt. En inlevelsedeltagare menar att klassens ”neutrala” inte aktivt mobbar, samtidigt som de vet om vem som är ett mobboffer. Det kommer upp i två av inlevelseberättelserna att andra i klassen förmodligen inte vill vara vän med mobboffret på grund av risken att därigenom bli ett offer. Utfrysning tas upp som en del av mobbningen i sex av berättelserna. Markeringar att någon inte får vara med på

gemensamma aktiviteter är enligt Olweus (2003) definition att betrakta som mobbningshandlingar. Medan sådana markeringar förekommer i tre av upplevelseberättelserna varierar det huruvida utövarna av sådana markeringar omnämns som mobbare. En deltagare frågar sig hur många av markeringarna som ägde rum på riktigt och hur många som bara låg i tolkningen. Oviljan att umgås med offret och den eventuella markeringen därav förefaller vara ett drag som kan finnas både hos mobbaren och hos övriga klasskamrater.

Ensamhet. Under temat Vänskapsrelationer framkommer att tre av fyra inlevelsedeltagare har föreställt sig mobboffer helt utan vänner. Den fjärde deltagaren beskriver en vän, en klasskamrat som han inte umgås med i skolan utan huvudsakligen spelar onlinespel med om kvällarna. Inlevelsedeltagarna beskriver ensamhet som en särskilt svåruthärdlig del av vardagen, som offren måste intala sig är självväld för att orka med. I författarens tolkning åsyftar ”ensamhet” i berättelserna huvudsakligen brist på umgänge. Upplevelsedeltagarna talar inte om ensamhet.

Cook et al. (2010) beskriver ett samband mellan utsatthet för mobbning under skolåren och upplevd lägre kvalitet på förhållanden med jämnåriga. Den lägre kvaliteten på förhållanden med jämnåriga som beskrivs Cook et al. (2010) kan delvis antas skyfta i deltagarnas upplevelser av att inte vara del av klassen, utfrysningsmarkeringar och den beständiga farhågan att bli angripen. Ewans och Smokowski (2015) tar upp att personer som blir utsatta för mobbning generellt har färre vänner än andra klasskamrater. Woods, Done och Kalsi (2008) menar att barn som utsätts för mobbning i högre grad rapporterar känslor av ensamhet om de upplever lägre kvalitet på sina vänskapsförhållanden än barn som upplever lägre kvalitet på sina vänskapsförhållanden utan att bli utsatta för mobbning. En tänkbar förklaring till att somliga av deltagarna i upplevelsegruppen inte talar om ensamhet kan därmed tänkas vara att de oavsett utsattheten upplevt god kvalitet på sina vänskapsförhållanden. Två av dem upp att vänner på olika sätt var delaktiga i utfrysningen, exempelvis genom att inte vilja umgås i skolan eller genom att ta mobbarnas parti. Författaren antar att utfrysningsbeteenden är en kvalitetsfaktor, men detta säger inte nödvändigtvis någonting om huruvida deltagarna skulle skatta hög eller låg kvalitet på förhållandena.

Utfrysning kan tänkas ha en relation till ensamhet i de tre inlevelseberättelserna, då ett skäl till ensamheten som kommer upp är att klasskamrater inte vill vara deras vänner. Offren berättar om har slutat söka kontakt med klasskamrater när de inte måste. I upplevelseberättelserna har utfrysningen tagit sig former som inte lämnat dem totalt ensamma. Samtliga fyra beskriver fortfarande umgänge med klasskamrater. Det är också

möjligt att tillgång till vänner och sammanhang utanför klassen minskar upplevelser av ensamhet.

Det finns en möjlighet att deltagarna ändå haft eller har upplevelser av ensamhet, som av någon anledning inte kommer upp i intervjuerna. De tre inlevelsedeltagarna menar på att ensamheten hanteras av de utsatta genom att intala sig att de väljer att vara för sig själva. Huruvida en sådan copingstrategi skulle spela in är svårt att uttala sig om.

Slutligen finns det en möjlighet att ensamhet överrepresenteras i föreställningen om mobboffrets upplevelse. Woods, Done och Kalsi (2008) har sett ett samband mellan mobbning och känslor av ensamhet under särskilda förutsättningar som inte stämmer för hela offerpopulationen. Mobbning är i sin definition ett socialt fenomen som förutsätter umgänge i en gruppkontext (Olweus, 2003). Thornberg (2011) listar maktlöshet, hjälplöshet, utanförkänsla och dumhetskänsla som återkommande upplevelser hos de utsatta. Möjligen är det utanförkänslan som fångas i föreställningen om ensamhet. De tre inlevelsedeltagarna pekar alla på möjligheten att offer för mobbning har fler vänner än i deras berättelse.

Dagsförloppet. Temana Anpassning och Att tänka på mobbning samlar bland annat beteenden, tankar och känslor som präglar deltagarnas mobbningupplevelser. Dessa upplevelser visar sig vara mer frekventa i inlevelsegruppen än upplevelsegruppen. Följande är element som återkommer i åtminstone tre av fyra inlevelseberättelser:

Samtliga fyra berättar att de vaknar med obehagskänslor och somnar med obehagskänslor. De anländer till lektionen precis i tid (och tar upp att detta kan leda till försening) för att slippa vänta utanför med klasskamrater. Under helklass- och gruppmoment försöker de göra sig så osynliga som möjligt. När rasten börjar försvinner tre av dem iväg till dolda utrymmen där mobbarna inte ska upptäcka dem. Om de råkar ut för kränkningar försöker tre av fyra inte ta åt sig. Efter skoltid kommer skolarbete, dataspel och teve upp som aktiviteter, bland annat med syfte att hantera konsekvenserna av mobbning (såsom ensamhet och tankar på utsatthet). Innan de somnar tänker samtliga igenom morgondagen för att vara beredda på potentiella mobbningsituationer. Försöken att förutse och undvika förefaller vara effektiva, eftersom bara en person hamnar i en mobbningsituation under dagen. Undantaget är omklädningsrummet och gympalektionen, där fyra av fyra råkar ut för någon elak kommentar eller nedvärderande gest.

Flera av dessa moment och strategier omnämns också av upplevelsegruppen, men inga tas upp av fler än två. Enligt Dowing och Carey (2013) är en av de två vanligaste strategierna att försöka ignorera mobbarna, vilket speglas av inlevelseberättelserna. Den andra, att säga till

mobbarna att sluta (Downing & Carey, 2013), förekommer i tre av upplevelseberättelserna, men inte i någon av inlevelseberättelserna.

Intervjuguiden för inlevelsegruppen utformades för att inkludera ett visst omfång schemalagda moment (se bilaga 2), vilket kan tänkas homogenisera en del av svarsinnehållet. Varje skoldag innehöll en första lektion utan vidare specifikation, en lektion med grupparbete och en gymnastiklektion och däremellan raster/håltider och lunch. Inlevelsedeltagare pekade under intervjun ut att rasten, valet av gruppmedlemmar respektive gymnastiklektionen (bl a omklädningsrummet och lagsporter) måste vara den värsta momentet på dagen, ibland flera av momenten. Som skäl tar tre av deltagarna upp att det är moment som påminner dem om att de blir utsatta för mobbning (något som även två upplevsedeltagare menar att de helst inte vill tänka på). När de andra eleverna hittar på saker med kompisar under rasten, väljer grupper under lektionen eller spelar i lag på gymnastiken blir det särskilt tydligt vem som är utfrusen eller ensam.

Hjälpsökande. Downing och Carey (2013) menar att 78% av de som blir utsatta för mobbning någon gång ber om hjälp, i första hand från vänner. Medan ingen av upplevsedeltagarna explicit beskriver en situation där de berättade om mobbningen för en vän omnämns ett par vänner som förefaller ha varit medvetna om mobbningen. I inlevelsegruppen har de utsatta i tre av fallen inga vänner. Den fjärde har en vän, men menar att mobbning inte är någonting de pratar om.

Samtliga deltagare i upplevelsegruppen berättar om situationer när de tagit upp mobbningen eller särskilda mobbningsituationer för föräldrar, rektorer och lärare. Temana De vuxna och Insatser samlar en stor del av följderna. Föräldrar omnämns av tre personer som stödgivande. Lärare omnämns som allt från hjälpsamma och stödgivande till passiva, ineffektiva och/eller förvärrande. Rektorer omnämns av tre personer i negativ bemärkelse. I inlevelsegruppen beskrivs föräldrar som ovetande och lärare som passivt hjälpsamma.

Somliga insatser tas upp som effektiva, som att få en livvakt eller att kalasinbjudningar som inte går ut till alla förbjuds. Huvudsakligen berättar deltagarna om brist på respons och om ineffektiva lösningar. Downing och Carey (2013) menar att det generellt finns en misstro bland barn som blir utsatta för mobbning till de vuxnas förmåga att hjälpa. I inlevelseberättelserna är misstron ständigt förekommande. Fyra av fyra avstår från att berätta om mobbningen för varesig föräldrar eller lärare. I upplevsedeltagarnas beskrivningar görs misstron påtaglig i beskrivningar av situationer där de inte blivit lyssnade på eller antytts vara medskyldiga. Två deltagare beskriver situationer där hjälp från skolpersonal varit verksam för andra elever, men inte för dem själva. Tre deltagare berättar om tillfällena då det varit

värdefullt att föräldrar och lärare lyssnat på dem eller kommit med råd, även om det inte alla gånger lett till en minskning av mobbningen.

Livet efteråt. Forskare har funnit samband mellan mobbning och depression (Stuart & Jose, 2014), fler vårdbesök (Evans-Lacko et al. 2016), social ångest (Blood & Blood, 2016), lägre självkänsla (Blood & Blood, 2016) och lägre livstillfredsställelse (Blood & Blood, 2016). Thornberg (2011) talar om en internaliserad utsatthet som lever kvar även efter att mobbningsituationen förändras. Samtliga fyra deltagare i upplevelsegruppen berättar om hur mobbningen påverkar dem idag. Bland annat omnämns sårad självbild och lägre social självtillit. Utöver det tar de upp bestående kroppskomplex, återkommande självmordstankar, förakt mot mobbarna, förakt mot andra mobbare och en svårsmält personlighet. Tre deltagare har gått i terapi där de bland annat talat om mobbningen. Att berätta om mobbningen i intervjun beskrivs av två upplevsedeltagare som jobbigt, varav en brister i gråt under flera segment, vilket belyser laddningen i minnen som finns kvar även trettio år senare. Ewans och Smokowski (2015) menar att förnedring tenderar fästa sig i minnet i skarp detalj, i likhet med hur tre deltagare nämner att gamla minnen väcks till liv när de talar om mobbningen.

Deltagarna i upplevelsegruppen tar även upp positiva följder av utsattheten, som att de kunnat använda sina erfarenheter för att hjälpa andra eller vänt avvikande-etiketten till någonting positivt och identitetsförmedlande. Sådana positiva effekter tas flera gånger upp följande ett ”men” efter flertalet negativa, och det är författarens tolkning att deltagarna med tillägget särskilt vill betona att de också tillskansat sig styrkor. Två deltagare berättar att de hade velat visa sina mobbare att de står kvar trots allt de blev utsatta för. En menar att det känns som en seger om hon kan få en annan person som blir mobbad att må bättre.

Upplevelsegruppen berättar om individuella erfarenheter. Deltagarna i inlevelsegruppen spekulerar allmänhållet om vilka följderna skulle kunna bli (i tredjeperson med flera olika förslag i kanske-form). Samtliga i inlevelsegruppen tar upp sätt som mobbningen kan påverka den som blivit utsatt långt efteråt, som känslor av skam, förakt, brister i skolresultat, levrade copingstrategier och upplevelsen av att aldrig ha fått ”closure” (ca känsla av avslut). Allvaret i följderna menas beror på personlighet och huruvida erfarenheten av gymnasiet blir positiv, vilket tre av fyra tror att den kommer bli.

Bristen på ”closure” kan tänkas skynta i hur upplevsedeltagare hade önskat sig en ursäkt från sina mobbare eller att mobbarna tänkt på mobbningen i efterhand. Två hade velat förmedla till mobbarna hur mobbningen inverkat på deras liv och två hade velat visa att de står kvar ändå. Författaren tolkar detta som önskemål om katartiska upplevelser eller upprättelse, baserat på formuleringar i beskrivningen av sådana scenarion (se exempel under

det sista citatet under rubriken Att komma i kontakt med mobbarna) och även på de tonfall med vilka önskemålen förmedlas, som inte går att påvisa mer än anekdotiskt. I kontrast till den potentiellt positiva upplevelsen tror deltagarna att de skulle uppleva det som betungande att få veta att mobbarna lever vanliga liv idag och eventuellt har glömt bort dem.

Intervjureflektoner. Deltagare ur båda grupper tillfrågades hur de upplevde intervjun och deltagare i inlevelsegruppen tillfrågades därtill hur de upplevde att sätta sig in i rollen som utsatta för mobbning. Deras svar behandlas bland annat under temat Att tänka om mobbning. Deltagarnas egna reflektioner är viktiga att ta hänsyn till för att kunna dra slutsatser om materialet.

En sådan reflektion från inlevelsegruppen var i tre av fallen att det var svårt att sätta sig in i rollen. Svårigheten illustreras sannolikt i hur samma tre ofta byter till andra- och tredjeperson trots instruktioner att svara i förstaperson, samt i frekvensen av kommentarer på den egna berättelsen och spekulerande ”kanske”-svar med flera alternativ. Det kan i vissa fall tänkas att det funnits en vilja att inte uttala sig för starkt om en person de sympatiserar med, såsom två deltagare uttrycker att de tycker synd om sin karaktär. Sympatin kan även ha bidragit till lindrigare eller mer hoppfulla svar på somliga områden, liksom de som handlade om den utsattes framtid. Att tre av fyra deltagare tar sig igenom dagen utan någon grövre mobbningincident kan vara ett uttryck för en svårighet att fullt ut identifiera sig med den utsattes vardag.

Å det motsatta saknar inlevelsegruppens offer i högre utsträckning positiva relationer till jämnåriga än deltagarna i upplevelsegruppen. En djärv tolkning från författaren är att prioriteringen av utfrysning och ensamhet över förnedringar är ett uttryck för deltagarnas egna farhågor i föreställningen av mobbning, konsekvent med rädslan de beskriver hos klasskamrater som inte vågar vara vän med offret. I förnedringsteori är den totala uteslutningen ur gruppen det slutgiltiga hot som resonerar även hos vittnen till förnedring (Ewans & Smokowski, 2015) och även inom social kapitalteori och social dominanst teori utgör låg status och utanförskap den transitiva följden av utsatthet för mobbning (Ewans & Smokowski, 2015).

Även deltagare i upplevelsegruppen talar med jämna mellanrum i andra- och tredjeperson, som illustrerat i flertalet citat där ”du” och ”man” får företräde över den personliga erfarenheten. Bytet av berättarperspektiv kan vid olika tillfällen tänkas vara avsedda att generalisera erfarenheten, att involvera intervjuaren samt att tala på tryggt avstånd från särskilt laddade upplevelser. Liksom inlevelsedeltagarnas förväntningar speglas i deras berättelser lär även upplevsedeltagarnas berättelser vara färgade av förväntningar på

mobbing. Tre av dem ger exempel på sådant som knutits till narrativen i efterhand, som hur särbehandling från en lärare i efterhand kommit att förstås som mobbing. En deltagare berättar att hon utelämnat delar som skulle vara jobbiga att prata om och sannolikt kan detta även tänkas gälla för de andra deltagarna beroende på vad som upplevs som mer eller mindre laddat för just dem.

Slutsatser. Utifrån studiens resultat kan ett antal slutsatser dras beträffande föreställningar om mobbing. Definitionen av mobbing i vardagligt språkbruk kan antas innefatta Olweus (2003) negativa handlingar över tid och även tänja på den i hur sådana handlingar efterkonstrueras och omtolkas beroende på om en mobbingkontext upplevs föreligga. I skolans värld förefaller även finnas en begreppstvist när offer och skolpersonal inte kommer överens om huruvida mobbing är att tolka som mobbing eller någon form av jämbördig konflikt. Begreppen ”klassisk” och ”stereotyp” mobbing visar sig ha en innebörd i vardagligt språkbruk som inte återspeglas i forskning.

En förväntning på vem som är mobbare framkommer i hur särskilda kompisgrupper betonas mer av de som föreställer sig mobbing än av de som själva blivit utsatta. Potentiellt föreligger en negativ laddning i begreppet ”offer”, som också framträder i oviljan att betrakta sig som någon som blir utsatt för mobbing. Det finns en föreställning om att offer för mobbing lider av ensamhet och inte söker hjälp från omgivningen, en föreställning som inte får stöd av upplevelsegruppen och bara delvis av tidigare forskning. Upplevelsen att vuxenvärlden inte kan hjälpa är stark i båda grupper. Olikt hur mobbing betraktas som beroende av omgivningen i kollektivistisk teori tillskrivs jämnåriga främst ansvar för utfrysning i intervjuerna.

Konsekvenserna av mobbing beskrivs som fler och varaktigare av upplevelsedeltagare än av inlevelsedeltagare, vilket kan innebära att konsekvenserna av mobbing underskattas av omgivningen, samtidigt som de i viss mån också överskattas i utelämnandet av positiva påföljder. Slutligen framkommer att de som blivit utsatta för mobbing kan ha ouppklarade känslor av förakt gentemot sina mobbare, samt önskemål om ursäkter, upprättelse eller bekräftelse på att mobbarna tänkt på mobbningen under åren som gått och inte glömt bort dem.

Metoddiskussion

Utifrån studiens syfte att nå fördjupad förståelse för de föreställningar som finns om mobbing bedömdes en kvalitativ ansats vara mest lämplig. Således har det inte funnits någon förväntning att finna kvantifierbara resultat som kan generaliseras till en större population.

Snarare har syftet varit att via individuella berättelser sammanställa och beskriva hur föreställningar om mobbning kan se ut.

Då studiens syfte var att nå en fördjupad förståelse för deltagarnas upplevelser och föreställningar ansågs ostrukturerade och semi-strukturerade intervjuer vara en lämplig metod. Bryman (2002) menar att dessa intervjuformer är fördelaktiga när ändamålet är att utforska den intervjuades ståndpunkter snarare än forskarens.

Beslutet att använda sig av två olika intervjuguider grundar sig i ett antagande att de två deltagarnagruppernas skilda bakgrunder står i konflikt med ett gemensamt intervjuformat. Intervjuguiderna skiljer sig delvis åt på så sätt att det stått deltagare i upplevelsegruppen fritt att förflytta sig i tiden till meningsfulla händelser och tankar, medan deltagarna i inlevelsegruppen huvudsakligen uppmanats att beskriva ett kronologiskt förlopp inom ramarna för ett enstaka dygn. Det är författaren ståndpunkt att dygnsrampen skulle ha varit hämmande för upplevelsegruppen, då en sådan tidsbegränsning hade riskerat att stjäla fokus från det de själva anser vara meningsfulla upplevelser och associationer. Det kan även tänkas att deltagarna i högre utsträckning nödgats konstruera och kompromissa för att beskriva en ”vanlig dag” från deras skoltid. En möjlighet hade varit att ändå inkludera frågan utan att låta den uppta mer än en proportionerlig del av intervjutiden. För inlevelsegruppen ansåg författaren att ett mer ramlöst intervjuformat hade riskerat att försvåra inlevelsen, som deltagarna även i detta format beskrev som svårt. En dygn bestående av allmängiltiga moment som uppvaknande, frukost, färdväg, lektion, rast osv. kan antas lätt att relatera till även för någon som inte blev utsatt för mobbning och blir därmed en väg in i att fokusera på upplevelsen snarare än händelserna, dessutom i mer detalj. Samtidigt har ingen motsvarande studie av inlevelser genomförts i något annat format och det är svårt att uttala sig om alternativa utfall. Med ett större deltagarantal hade det varit möjligt att genomföra pilotintervjuer för att testa olika format. Konsekvensen av att använda två olika intervjuguider är att författaren måste göra bredare tolkningar av den producerade datan för att grupperna ska gå att jämföra (Kvale och Brinkmann, 2014).

Valet av tematisk analys som analysmetod grundar sig i målsättningen att på ett strukturerat sätt och tolka det breda datamaterial som kvalitativ metod i regel utmynnar i (Bryman, 2002). Detta är delvis ett bekvämlighetsval, då författaren sedan tidigare haft en förförståelse för tematisk analys som var förhållandevis enkel att utveckla med ny litteratur. Ponterotto (2010) menar att det är viktigt att forskaren reflekterar över sin förförståelse, sina värderingar och sina förväntningar då datamaterialet är en produkt av interaktionen mellan intervjuare och deltagare. Detta har varit en aktiv prioritering under processen som helhet. Ett

konkret tillvägagångssätt har bland annat varit att under intervjuerna försöka sammanfatta det deltagarna berättat, som ett sätt att upptäcka luckor i förståelsen och även förmedla till deltagaren vad intervjuaren tolkat som meningsbärande på ett sätt som bjuder in till tydliggöranden och vidareutvecklingar. Under den tematiska analysen har den kvantifiering av materialet som Bryman (2002) föreslagit även fungerat som en katalysator för författaren att genomsöka materialet mer noggrant och måna om att eventuella hjärteämnen inte blir överprioriterade. Den subjektiva prioriteringen av teman går aldrig helt att undvika, då olika bedömare ställer sig olika analytiska frågor (Kvale och Brinkmann, 2014).

Studiens tillförlitlighet

Kvalitativ forskning bör bedömas i relation till de bakomliggande paradigmatiska antaganden som ligger till grund för undersökningen (Morrow, 2005). Utifrån studiens konstruktivistisk-interpretivistiska positionering menar Morrow (2005) att forskaren bör eftersträva autenticitet och fördjupad meningsförståelse.

Huruvida forskaren uppnått autenticitet beror på om deltagarens personliga konstrukt efterfrågas, värderas, elaboreras och ställs i perspektiv till andras konstrukt (Morrow, 2005). Denna studie har genomgående eftersträvat en fördjupande och mångsidig hantering av deltagarnas berättelser. Under intervjuerna har detta inneburit ett utrymme för följdfrågor som vidare utforskar de olika delarna av deltagarnas narrativ samt eventualiteten att de har flera synsätt och tolkningar än vad som kan extrapoleras ur en första formulering. Under dataanalysen har materialet genomgående ställts i perspektiv till annan forskning, författarens tolkningsarbete och deltagarnas varierade uttryck såväl i deras egna berättelser som inom och mellan deltagargrupper. Författaren har i rimlig mån försökt att göra tolkningsprocessen transparent i texten och erbjuda alternativa tolkningar där det funnits utrymme. Det är sannolikt att andra intervjuare hade ställt andra följdfrågor beroende på vad som tolkas vara meningsfullt i deltagarnas berättelser och likaså identifierat andra fokuspunkter och teman i datamaterialet. Ett sätt att skärpa formatet hade kunnat vara att i förväg söka deltagare till testintervjuer, efter vilka det funnits utrymme att diskutera innehåll och interaktion med deltagarna själva. Det hade även kunnat vara värdefullt att involvera externa bedömare i analysprocessen för att uppnå högre interbedömarreliabilitet.

Enligt Morrow (2005) beror den kvalitativa studiens tillförlitlighet även på huruvida forskaren lyckats uppnå fördjupad förståelse för den bakomliggande meningen i deltagarnas berättelser. Förståelsen är beroende av att kultur, kontext och rapport (Morrow, 2005).

Polkinghorne (2005) menar att det deltagaren berättar om i sig påverkas av berättandet och att mening därmed tenderar att uppstå i interaktionen mellan språk och verklighet.

Det att intervjuerna ägt rum i en universitetsstad i Sverige är en del av den kulturella förförståelse som är viktig att ha i åtanke. Svårare att utröna är exakt vilka kulturella antaganden och medkonstruktioner som förekommer i intervjun. De föreställningar som framkommer är beroende av vad som antas respektive inte antas vara i behov av vidareutveckling deltagare och intervjuare emellan. Kontexten inom vilken deltagarna rekryteras via särskilda kriterier (som i sig är öppna för tolkning) och intervjuas i en fakultetsmiljö av en person de inte har mer än en flyktig bekantskap med är också viktig för att förstå interaktionen. Det material som framkommer beror oundvikligen på den tillit som uppstår under tiden för intervjun. Som psykologstudent är intervjuaren tränad i samtalsteknik, vilket kan ses som en tillgång i rapporttagandet och även etablerandet av grundläggande tillit, men Morrow (2005) betonar även vikten av att vara vaksam på gränserna mellan forskningsintervjun och det terapeutiska samtalet.

Förståelsen av bakomliggande mening är också en produkt av författarens egna erfarenheter och föreställningar av fenomenet som studeras (Morrow, 2005; Polkinghorne, 2005; Ponterotto, 2010). Författaren har gått i svensk skola och såväl utsatts för mobbning som bevittnat och deltagit i mobbninghandlingar. Under forskningsprocessen har författaren därmed reflekterat över sin egen historia för att på bästa sätt kunna avgöra när de egna erfarenheterna färgar tolkningen av materialet. Medvetenheten om potentiell bias har motiverat till ett desto grundligare teoriunderlag avsett att separera personliga erfarenheter från forskningsbetonade. Erfarenheterna kan både vara till för- och nackdel i hur författaren identifierar mening i berättelserna och särskild vikt har inte minst lagts på att lägga märke till värderingar under inlevelseintervjuerna. Morrow (2005) tar upp att subjektivitet är någonting som både bör erkännas och omfamnas i kvalitativ forskning, då det är subjektiviteten som möjliggör en djupare tolkning av de konstrukt som studeras.

Med en kvalitativ ansats är det eftersträvansvärt att det som studeras också överensstämmer med det som forskaren avser studera. Detta ställer krav på att deltagarna innehar den information som forskaren eftersöker (Kvale & Brinkmann, 2014). Morrow (2005) pekar på att kravet om autenticitet beror på att forskaren uppnår variation i deltagargruppen som möjliggör en rättvis jämförelse av meningskonstrukten. I föreliggande studie innebär detta att de rekryterade deltagarna sammantaget förväntas kunna beskriva autentiska upplevelser respektive föreställningar om mobbning. På detta underlag kan det anses vara en svaghet att varje grupp enbart består av fyra deltagare. Medan

upplevelsegruppen bedöms innehålla en adekvat variation åldrar och bakgrunder är inlevelsegruppen på dessa stratan mer homogen i att den huvudsakligen består av studenter i tjugooårsåldrar. Tre av dessa studenter är därtill psykologstudenter, som genom utbildningen tränas i perspektivtagande liksom det som efterfrågas. Deltagarnas ålder bär särskild relevans för materialet i och med att kulturen i skolan förändras över tid, inklusive arbetet som genomförs gentemot mobbning. Det går också att ifrågasätta huruvida en av deltagarna i inlevelsegruppen lever upp till kriteriet om att inte ha blivit utsatt för mobbning.

Trots dessa brister kan studiens explorativa och hypotesgenererande ansats fortfarande vara uppnaelig. Den jämna könsfördelningen i båda grupper är att betrakta som en av studiens styrkor, då flera forskare pekar på att mobbning kan se annorlunda ut för olika kön (Canty et al. 2016; Ewans & Smokowski, 2015; Olweus, 1999).

Föreliggande studie som låter människor som inte blivit utsatta för mobbning föreställa sig hur det är att bli utsatt är den första av sitt slag. Detta lämnar utrymme för granskning och vidareutveckling av metoden. Applikationen på andra deltagargrupper skulle möjliggöra nya jämförelser med de teman som presenteras i förestående studie. Resultatet kan i nuvarande format förväntas innehålla temavariationer och slutsatser som inte identifierats i tidigare forskning.

Etiska överväganden

Författaren har vid flera tillfällen behövt göra etiska överväganden under studiens gång. Under rekryteringen mottog författaren flera svar från nära bekanta som var intresserade av att delta. Ett beslut togs att inte intervjua nära bekanta som grundade sig i en farhåga att intervjun skulle påverka förhållandet till individen, samt att bekantskapen skulle kunna föranleda anekdotiska och partiska tolkningar av materialet.

En deltagare inkluderade viktig information i sin berättelse som på grund av låg förekomst i populationen kunde användas till att skönja deltagarens identitet. Författaren informerade deltagaren om detta omedelbart efter intervjun, varefter deltagaren gav sitt samtycke till att ändå använda informationen. En deltagare blev försenad till intervjun så till vida att bokningstiden för lokalen gick ut efter femtio minuter. Detta medförde att erbjudandet om förlängd samtalstid i relation till starka känslor inte kunde framföras. Intervjuaren bedömde att de starka känslorna inte var akuta vid samtalsslutet och försäkrade sig om att deltagaren hade någon annan att tala med under dagen.

Deltagarna erbjöds möjlighet att läsa och kommentera det tematiserade materialet, men det var inom tidsramarna för studien inte möjligt att invänta läsning och svar från samtliga. Författaren delgav därför ett sista datum för kommentarer vid utskicket.

Implikationer för praktik och framtida forskning

Mobbning är ett väl uppmärksammat fenomen inom forskningen och studeras jämsides från ett flertal olika perspektiv. Den större förståelsen för mobbning utvecklas ständigt medan skolorna tar in och utvärderar insatsprogram avsedda att minska mobbningens omfattning. Trots det har mobbningens utbredning i svensk skola inte minskat sedan år 2000.

Den föreliggande studien är den första av sitt slag som både intervjuar individer som inte blivit utsatta för mobbning om hur de tror att mobbning upplevs av de utsatta. Studien identifierar därigenom exempel på hur föreställningar om mobbning ser annorlunda ut i samhället jämfört med både föreställningar och upplevelser hos de som blivit utsatta och nuvarande forskningsläge. Att studera hur föreställningar ter sig i samhället där mobbning äger rum fyller en viktig funktion i att närma sig förståelsen för de människor som inte upplever sig bli sedda eller lyssnade på när de ber om hjälp.

Ett intressant område för framtida forskning hade varit att studera vilka av de förväntningar som studien identifierat som också finns hos en större population. Bland annat visar denna studie på en överskattning av de utsattas ensamhet och underskattning av deras hjälpsökande. Är det möjligt att dessa förväntningar spelar in i att somliga offer inte tas på allvar? Ahn, Rodkin och Gest (2013) fann att lärare i högre utsträckning identifierade mobbningdyader av samma kön. Thornberg (2011) noterade att lärare hade svårt att tillskriva trakasseribeteenden till populära och/eller duktiga elever. Framtida forskning kan bidra till en ökad förståelse för samspelet mellan förväntningar och upptäckten av mobbning.

Av ytterligare intresse är skillnaden i frekvens och varaktighet som konsekvenserna av mobbning föreställs få för den utsatta individen. De livslånga följderna som både framhävs av privatpersoner och forskare framstår som en särskilt viktig punkt att förmedla till alla inblandade på skolor och som arbetar för att minska mobbning.

Referenser

Adler P. A. & Adler P. (1998). *Peer Power: Preadolescent Culture and Identity* (1. uppl.). New Brunswick, New Jersey: Rutgers University Press.

Ahn H.-J., Rodkin P. C., & Gest S. (2013). Teacher–Student Agreement on “Bullies and Kids They Pick On” in Elementary School Classrooms: Gender and Grade Differences. *Theory Into Practice*, 52, 257–263. Doi: 10.1080/00405841.2013.829728

Alvesson M. & Sköldböck K. (2008). *Tolkning och reflektion, vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod* (2. uppl.). Lund: Studentlitteratur.

Bajaras K. E. & Lindgren A.-L. (2011). Den ’rättfärdige’ mobbaren: Elevers föreställningar om mobbning i skolbioaktiviteter. *Utbildning och Demokrati*, 18:3, 111-130. Hämtad 11 december 2016 från:

http://lhsela.weebly.com/uploads/7/9/0/8/7908073/_olweus_profile_of_bullying.pdf

Beckman L. & Svensson M. (2015). The cost-effectiveness of the Olweus Bullying Prevention Program: Results from a modelling study. *Journal of Adolescence*, 45, 127–137. Doi: 10.1016/j.adolescence.2015.07.020

Blood G. W. & Blood I. M. (2016). Long-term Consequences of Childhood Bullying in Adults who Stutter: Social Anxiety, Fear of Negative Evaluation, Self-esteem, and Satisfaction with Life. *Journal of Fluency Disorders*, 50:12, 72–84. Doi: 10.1016/j.jfludis.2016.10.002

Bondü R., Rothmund T., Gollwitzer M. (2016). Mutual long-term effects of school bullying, victimization, and justice sensitivity in adolescents. *Journal of Adolescence*, 48, 62-72. Doi: 10.1016/j.adolescence.2016.01.007

Breivik K. & Olweus, D. A. (2015). An Item Response Theory Analysis of the Olweus Bullying Scale. *Aggressive Behavior*, 41:1, 1-13. Doi: 10.1002/AB.21571

Bryman A. (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder* (1:5. uppl.). Malmö: Liber AB.

Canty J., Stubbe M., Steers S., & Collins S. (2016). The Trouble with Bullying – Deconstructing the Conventional Definition of Bullying for a Child-centred Investigation into Children's Use of Social Media. *Children & Society*, 30:1, 48-58. Doi: 10.1111/chso.12103

Cook C. R., Williams K. R., Guerra N. G., Kim T. E. & Sadek S. (2010). Predictors of Bullying and Victimization in Childhood and Adolescence: A Meta-analytic Investigation. *School Psychology Quarterly*, 25:2, 65-83. Doi: 10.1037/a0020149

Downing M. J. & Carey T. A. (2013). Victims of Bullying: Whom They Seek Help From and Why: An Australian Sample. *Psychology in the Schools*, 50:8, 798-809. Doi: 10.1002/pits.21709

Dulmus C. N., Sawyers K. M. & Theriot M. T. (2006). Prevalence and Bullying Experiences of Victims and Victims Who Become Bullies (Bully-Victims) at Rural Schools. *Victims & Offenders*, 1, 15-31. Doi: 10.1080/15564880500498945

Evans-Lacko S., Takizawa R., Brimblecombe N., King D., Knapp M., Maughan B. & Arseneault L. (2016). Childhood bullying victimization is associated with use of mental health services over five decades: a longitudinal nationally representative cohort study. *Psychological Medicine*, 47:1, 127-135. Doi: 10.1017/S0033291716001719

Ewans C. B. R. & Smokowski P. R. (2015). Theoretical Explanations for Bullying in School: How Ecological Processes Propagate Perpetrations and Victimization. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 33, 365-375. Doi: 10.1007/s10560-015-0432-2

Flygare E., Frånberg G.-M., Gill P., Johansson B., Lindberg O., Osbeck C. & Söderström Å. (2011). *Utvärdering av metoder mot mobbning* (Skolverket). Hämtad 9 december 2016 från http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwtpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2498

Forsberg C., Thornberg R. & Samuelsson M. (2014). Bystanders to bullying: Fourth- to seventh-grade students' perspectives on their reactions. *Research Papers in Education*, 29:5, 557-576. Doi: 10.1080/02671522.2013.878375

Friends (2016). *Friendsrapporten 2016*. Hämtad 9 december 2016 från <https://friends.se/fakta-forskning/rapporter/friendsrapporten/>

Frisén A., Holmqvist K. & Oscarsson D. (2008). 13-year-olds' perception of bullying: definitions, reasons for victimisation and experience of adults' response. *Educational Studies*, 34:2, 105-117, Doi: 10.1080/03055690701811149

Hawkins D. L., Pepler D. J. & Craig W. M. (2001). Naturalistic Observations of Peer Interventions in Bullying. *Social Development*, 10, 512–527. Doi: 10.1111/1467-9507.00178

Hellström L., Beckman L. & Hagquist C. (2013). Self-Reported Peer Victimization: Concordance and Discordance Between Measures of Bullying and Peer Aggression Among Swedish Adolescents. *Journal of School Violence*, 12:4, 395-413. Doi: 10.1080/15388220.2013.825626

Irimescu G. (2016) A New Image of Violence Against Children – Bullying Type Behavior. *Scientific Annals of the 'Al. I. Cuza' University, Iasi. Sociology & Social Work*, 9:1, 5-19. Hämtad 11 december 2016 från <http://eds.a.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=2&sid=09d70000-d7b0-4b9d-b7a3-d4c9a22e0328%40sessionmgr4009&hid=4211&bdata=JnNpdGU9ZWRzLWxpdmUmc2NvcGU9c2l0ZQ%3d%3d#AN=117449184&db=sih>

Javier R. A., Dillon J., DaBreo C. & de Mucci J. (2013). Bullying and its consequences: In search of solutions – Part II. *Journal of Social Distress and the Homeless*, 22:2, 59-72. Doi: 10.1179/1053078913Z.0000000008

Kodish T., Herres J., Sherer A., Atte T., Fein J. & Diamond G. (2016). Bullying, Depression, and Suicide Risk in a Pediatric Primary Care Sample. *Crisis: The Journal of Crisis Intervention and Suicide Prevention*, 37:3, 241-246. Doi: 10.1027/0227-5910/a000378

Kvale S. & Brinkmann S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun* (3. uppl.). Lund: Studentlitteratur.

Morrow S. L., (2005). Quality and Trustworthiness in Qualitative Research in Counseling Psychology. *Journal of Counseling Psychology*, 52:2, 250-260. Doi: 10.1037/0022-0167.52.2.250

Navarro R., Larrañaga E. & Yubero S (2016). Gender Identity, Gender-Typed Personality Traits and School Bullying: Victims, Bullies and Bully-Victims. *Child Indicators Research*, 9:1, 1-20. Doi: 10.1007/s12187-015-9300-z

Olweus D. (1999). *Mobbning bland barn och ungdomar* (1. uppl.). Rädda Barnen.

Olweus D. (2003) A Profile of Bullying at School. *Educational Leadership*, 60:6, 12-17. Hämtad 8 december 2016 från http://lhsela.weebly.com/uploads/7/9/0/8/7908073/_olweus_profile_of_bullying.pdf

Polkinghorne, D. E. (2005). Language and meaning: Data collection in qualitative research. *Journal of Counseling Psychology*, 52:2, 137-145. Doi: 10.1037/0022-0167.52.2.137

Ponterotto J. G. (2010). Qualitative research in multicultural psychology: philosophical underpinnings, popular approaches, and ethical considerations. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 16:4, 581-589. Doi: 10.1037/a0012051

Skolverket (2000). *Attityder till skolan 2000*. Hämtad 9 december 2016 från http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D824

Skolverket (2000). *Attityder till skolan 2015*. Hämtad 9 december 2016 från http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D3654

Stuart J. & Jose P. E. (2014). Is bullying bad for your health? The consequences of bullying perpetration and victimization in childhood on health behaviors in adulthood. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, 6:3, 185-195. Doi: 10.1108/JACPR-01-2014-0003

Thornberg R. (2011). 'She's Weird!'— The Social Construction of Bullying in School: A Review of Qualitative Research. *Children & Society*, 25:4, 258-267. Doi: 10.1111/j.1099-0860.2011.00374.x

Thornberg R. & Knudsen S. (2011). Teenagers' Explanations of Bullying. *Child & Youth Care Forum*, 40:3, 177-192. Doi: 10.1007/s10566-010-9129-z

Thornberg R., Pozzoli T., Gini G. & Jungert T. (2014). Mobbing och att försvara utsatta för mobbing: Betydelsen av elevers moraliska emotioner och moraliska disengagemang. *Independent in the heard: Inclusion and exclusion as social processes*
Proceedings from the 9th GRASP conference, Linköping University, Maj 2014. Hämtad 15 december 2016 från: <http://www.ep.liu.se/ecp/article.asp?issue=121&article=007&volume=>

Thornberg R. (2015). School Bullying as a Collective Action: Stigma Processes and Identity Struggling. *Children & Society*, 29:4, 310-320. Doi: 10.1111/chso.12058

van Noorden T. H. J., Haselager G. J. T., Cillessen A. H. N. & Bukowski W. M. (2014). Empathy and Involvement in Bullying in Children and Adolescents: A Systematic Review. *Journal of Youth and Adolescence*, 44:3, 637-657. Doi: 10.1007/s10964-014-0135-6

Woods S., Done J. & Kalsi H. (2008). Peer victimisation and internalising difficulties: The moderating role of friendship quality. *Journal of Adolescence*, 32:2, 293-308. Doi: 10.1016/j.adolescence.2008.03.005

Bilaga 1 – Intervjuguide, upplevelsegruppen

ALLMÄNT

- Vem är personen idag?
- Har de berättat om detta förut?

UPPLEVELSEN

- Vad var det som hände?
- När och hur insåg personen vad det var som pågick?
- Hur upplevde personen det?
- Hur hanterade de det?
- Fanns det flera som blev utsatta?

HJÄLPEN

- Anförtrodde sig personen till någon?
- Alls? Vem? När? Hur? Vad motiverade? Samma frågor omvänt om inte.
- Hur var det?
- Vad fick personen för respons?
- Erbjud någon sin hjälp frivilligt? Org. eller privatperson, kamratstödjare etc.
- Hur såg klimatet ut?
- Diskuterade de mobbing i skolan?

FÖLJDERNA

- Hur tänker du på det här idag?
- Har du pratat om dessa upplevelser med någon efteråt? Sökt hjälp etc.
- Hur tror du att dessa upplevelser påverkar dig idag?
- Har du varit med om något liknande igen?

ABSTRAKTIONER

- Hur tror de att de hade hanterat det om de hade den kunskap de har idag?
- Hade de velat ge något råd till människor i liknande situationer?
- Finns det något mer som de vill berätta om?

Bilaga 2 – Intervjuguide, inlevelsegruppen

FÖRKUNSKAP

- Tidigare kontakt med mobbing?
- Definition av mobbing

I STUNDEN

- *En dag.* Uppvaknande. Göra sig iordning. Gå till skolan. Anlända. Första lektion, generisk. Andra lektion, grupparbete. Första håltid. Lång håltid, kort håltid. Vänner. Lärare. Lunch. Gymna, omklädningsrum. Allteftersom dagen fortgår. Efter skolan. Hemma. Resten av dagen. Internet? Sociala media. Kvällen. Gå och lägga sig.
- *Ett år.* En termin. Loven. Sommarlovet. Utanför skolan, människorna. Internet. Val. Sociala media. Andra vänskaper, relationer. Strategier.
- *En skolgång.* Tidigaste år. Förändras något. Senare år. Låg-hög-gymnasie. Strategier. Byta skola.
- *Söka hjälp.* Pratar med någon? Vem? Varför, varför inte? Känsla. Hur är det att berätta? Vad får du för svar? Får du hjälp? Insatser?
- *Abstraktioner.* Tankar. Känslor. Frågorna du ställer dig? Frågorna du inte ställer dig. Inser du då vad som är mobbing? Var lägger du skulden? Vad är orsaken till att det händer?

EFTERÅT

- *Skolgången är slut.* Vad händer nu? Har man något med sig? Hur påverkar erfarenheten ens framtid? Vad är man för slags person på andra sidan?
- *Relation till människorna som utsatte en.*
- *Någon ber om förlåtelse.*
- *Egna barn ska gå i skola.*

ÖVRIGT

- Tankar om att sätta sig in i rollen. Var lättare, svårare? Något som ändrats?
- Något mer?